

Aktuální problémy náhradní výchovné péče z pohledu výchovných pracovníků

Pavla Minxová

Bakalářská práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavla MINXOVÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Aktuální problémy náhradní výchovné péče
z pohledu vychovatelů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti náhradní výchovné péče.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. Pedagogické ovlivňování volného času : současné trendy. Praha : Portál, 2008. ISBN 9788073674731.

HRDLIČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J. Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech. Praha : SPN, 1987. ISBN 4-92-18/1

MATĚJČEK, Z. a kol. Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8

PÁVKOVÁ, J. Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času. Praha : Portál, 2008. 3. akt.vydání. ISBN 9788073674236

ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy. Praha : Portál, 2007. ISBN 9788073673185

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Anna Masariková, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **11. února 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **7. května 2010**

Ve Zlíně dne 11. února 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně16.4.2010.....

.....Paula

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá výchovně-vzdělávací činností v náhradní výchovné péči. Cílem je zmapovat aktuální problémy náhradní výchovné péče z pohledu vychovatelů. Teoretická část je pojata jako vhled do dané problematiky, je zde popsán význam rodiny a sociálního prostředí pro zdárný vývoj dítěte, utváření osobnosti dítěte a také důvody špatného fungování rodiny. Dále jsou zde stručně shrnuty možnosti náhradní výchovné péče. Další část je věnována specifikům výchovně-vzdělávací práce v zařízeních ústavní výchovy, její plánování, řízení a organizace. Praktická část se zabývá výzkumem v dětských domovech Olomouckého kraje, kde jsou zjišťovány aktuální problémy očima vychovatelů. Tento výzkum se uskutečnil pomocí dotazníkového šetření.

Klíčová slova: Náhradní výchovná péče, dětský domov, vychovatel, výchovně-vzdělávací práce.

ABSTRACT

This bachelor work deals with educational activities in substitute care. It aims at mapping the current issues of substitute care from the educator's point of view. The theoretical part of this work is conceived as an insight into the problem, giving a description of the importance of family and of social environment in the development of a child, formation of the child's personality and also the reasons of family malfunction. A brief summary of possibilities of substitute care is also given. Another part of this work deals with the specifics of education in institutional care, its planning and management. The practical part of this work treats of research in children's homes in the Olomoucký Region, where current issues were investigated from the educators' point of view, using questionnaires as the research method.

Keywords: Substitute care, children's home, educator, education.

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala paní doc. PhDr. Anně Masarikové, CSc. za cenné rady a připomínky a také za čas strávený vedením mé bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VLIV RODINY A SOCIÁLNÍHO PROSTŘEDÍ NA UTVÁŘENÍ OSOBNOSTI DÍTĚTE	12
1.1 DŮLEŽITOST RODINY PRO ZDÁRNÝ VÝVOJ DÍTĚTE	12
1.2 UTVÁŘENÍ OSOBNOSTI DÍTĚTE	12
1.2.1 Činitelé vývoje	13
1.3 DŮVODY ŠPATNÉHO FUNKOVÁNÍ RODINY	13
2 ROZDĚLENÍ NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE	15
2.1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	15
2.1.1 Osvojení	15
2.1.2 Pěstounská péče.....	16
2.2 ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA	17
2.2.1 Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let	18
2.2.2 Diagnostické ústavy	19
2.2.3 Dětské domovy.....	19
2.2.4 Dětské domovy se školou.....	19
2.2.5 Výchovné ústavy	20
2.2.6 Ústavy sociální péče pro děti se zdravotním postižením	20
2.2.7 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	20
3 SPECIFIKA VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍ ČINNOSTI V NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČI	22
3.1 NÁROKY KLADENÉ NA VYCHOVATELE.....	22
3.2 VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST V DĚTSKÝCH DOMOVECH	24
3.2.1 Plánování.....	26
3.2.1.1 Základní dokumenty	26
3.2.1.2 Program rozvoje osobnosti	27
3.2.1.3 Minimální preventivní program pro prevenci rizikového chování	28
3.2.1.4 Týdenní plány činnosti, Knihy denní evidence.....	29
3.2.2 Řízení	29
3.2.3 Organizace.....	30
3.2.3.1 Obsah výchovy.....	32
3.2.3.2 Prostředí a materiální vybavení.....	32
3.2.3.3 Vztahy	33
3.3 SHRNUÍ TEORETICKÉ ČÁSTI.....	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 ZÁKLADNÍ INFORMACE O VÝZKUMU	36
4.1 CÍL A FORMULACE VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU.....	36
4.1.1 Hlavní výzkumný problém.....	36

4.2	METODIKA VÝZKUMU.....	36
4.2.1	Výběr metody	36
4.2.2	Výzkumný soubor	37
4.2.3	Popis dotazníku	38
5	REALIZACE A VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	39
5.1	ZPRACOVÁNÍ DAT.....	39
5.2	VYHODNOCENÍ JEDNOTLIVÝCH OTÁZEK	39
5.3	SHRnutí VÝZKUMU	67
	ZÁVĚR	68
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	69
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	71
	SEZNAM OBRÁZKŮ	72
	SEZNAM TABULEK.....	74
	SEZNAM PŘÍLOH.....	75

ÚVOD

Pro zdravý vývoj dítěte je důležité, aby vyrůstalo ve funkčním rodinném prostředí. Bohužel ne každé dítě má to štěstí v takovém prostředí vyrůstat. V poslední době slyším spoustu negativních ohlasů na kvalitu ústavní péče. Ovšem ne každému dítěti z nefunkční rodiny se daří najít vhodné adoptivní rodiče či pěstouny a pro tyto děti je ústavní péče často jediným možným řešením. Proto je velice důležité věnovat kolektivní výchově velkou pozornost, snažit se co možná nejvíce zkvalitnit výchovně-vzdělávací činnost v těchto zařízeních, i když je jasné, že sebelepší dětský domov dítěti nikdy nemůže nahradit lásku a péči rodičů. A právě z tohoto důvodu se snažím ve své bakalářské práci poskytnout přehled o aktuálních problémech ústavní péče očima vychovatelů.

Moje bakalářská práce je rozdělená na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část má tři hlavní kapitoly. V první kapitole popisuji vliv rodiny a sociálního prostředí na utváření osobnosti dítěte, zdůrazňuji zde důležitost rodiny pro zdárný vývoj dítěte. Další část této kapitoly je věnována utváření osobnosti dítěte a činitelům, které podmiňují jeho vývoj. Na konci první kapitoly popisuji důvody špatného fungování rodiny. V kapitole druhé se snažím stručně shrnout možnosti náhradní výchovné péče, její rozdělení a definování. Třetí kapitola je věnována specifikům výchovně-vzdělávací práce v náhradní výchovné péči. Zde popisuji osobnost vychovatele, jaké jsou na něj kladeny nároky. V další části se věnuji samotné výchovně-vzdělávací práci v dětských domovech, její plánování, řízení a organizaci.

Praktická část je věnována výzkumu v dětských domovech, dětských domovech se školou, výchovných ústavech a diagnostickém ústavu Olomouckého kraje. Tento výzkum probíhal formou dotazníkového šetření a klade si za cíl zmapovat aktuální problémy náhradní výchovné péče z pohledu vychovatelů. Zaměřuji se tu také především na vedení výchovně-vzdělávací činnosti, jak jsou obsaženy jednotlivé složky výchovy v celém procesu edukace a s tím související připravenost těchto dětí na vstup do samostatného života a začlenění do společnosti po opuštění zařízení ústavní výchovy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VLIV RODINY A SOCIÁLNÍHO PROSTŘEDÍ NA UTVÁŘENÍ OSOBNOSTI DÍTĚTE

Procesu, kdy se biologická bytost během svého života postupně mění v bytost společenskou, říkáme socializace. Je to proces, kdy se jedinec začíná postupně včleňovat do života společnosti, učí se specifickým formám chování, učí se žít v souladu s hodnotami a normami společnosti. První společenskou jednotkou, se kterou dítě přichází do styku, je rodina. V ní se začínají utvářet základy jeho charakteru, vlastností, postojů, životního stylu.....rodina je tedy rozhodujícím činitelem celého výchovného procesu dítěte.

1.1 Důležitost rodiny pro zdárný vývoj dítěte

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí. „Vznikla nejen z přirozeného pohlavního pudu, který vede k plození a rozmnožování, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat na život. Tato potřeba samozřejmě přetrvává dodnes a dá se říct, že je potřebou životní.“(Matějček, 1994, s. 28). Pro zdárný vývoj dítěte je nejdůležitější, aby vyrůstalo ve funkční rodině, která nabízí stálé a citově příznivé prostředí. Jak dále uvádí Matějček (1994), pro dítě většinou nehraje roli, jaké vnější znaky rodina vykazuje, to znamená, zda se jedná o rodinu úplnou, neúplnou, nebo dokonce rodinu adoptivní, důležité je, jak velké množství lásky dokáže rodina dítěti nabídnout, jaký dokáže dát dítěti pocit bezpečí, důvěry a jistoty. Rodina je tedy pro dítě velice důležitá, je místem, kde dochází k uspokojování základních psychických potřeb dítěte. Vždyť právě rodiče jsou ti, kteří stojí při dítěti od samého počátku a mají možnost ovlivňovat vývoj dítěte ve všech jeho fázích. Rodina je pro dítě prvním závazným modelem společnosti, formuje od počátků jeho postoj k lidem kolem sebe. Každá rodina má svou hierarchii hodnot, dítě se těmito hodnotám učí, časem je přehodnocuje a vytváří si svou vlastní hodnotovou hierarchii.

1.2 Utváření osobnosti dítěte

Rodina má tedy nezastupitelné místo v utváření dětské osobnosti. Dítě přichází na svět jako biologický tvor, ale postupně během svého života se proměňuje v bytost společenskou. Určité předpoklady si dítě nese do života už při narození. Jsou to vrozené dispozice získané po předcích. Ihned po narození začíná na dítě působit vliv sociálního prostředí, dítě si začí-

ná vytvářet vztahy, především s matkou a se svým nejbližším okolím. Kolem druhého až třetího roku života se začíná utvářet jeho identita. Začíná si uvědomovat své vlastní „já“, vrůstá do rodiny, uvědomuje si, že tam patří a lidé kolem něho jsou „jeho lidé“. Začíná prosazovat své potřeby a svou vůli. Do tohoto věku si uvědomuje především svou rodinu a své místo v ní. Později hrají velkou roli při utváření dětské identity další děti. Učí se vzájemné interakci společnými hrami, dítě se samo posuzuje podle toho, jak jej ostatní děti přijímají, jestli je více či méně oblíbené, tím se vytváří i jeho sebehodnocení a sebevědomí. Důležitým mezníkem v životě dítěte je vstup do školy. Dítě už je natolik samostatné, že zvládá odloučení od matky a svých nejbližších, učí se samostatnosti a zodpovědnosti. Každé vývojové období přináší do života dítěte mnoho nových poznání a zkušeností a staví před dítě stále nové a nové vývojové cíle. Člověk se tedy vyvíjí neustále, je to celoživotní proces, ve kterém dochází k mnoha změnám, jak biologickým, tak i psychickým a sociálním.

1.2.1 Činitelé vývoje

Jak uvádí Špičák (1992), vývoj člověka je podmíněn vnitřními (endogenními) a vnějšími (exogenními) činiteli. K vnitřním činitelům patří především vývojové předpoklady člověka, jako jsou vrozené dispozice, vývojové zvláštnosti jednotlivých vývojových etap, ale také například sebevýchova a sebevzdělávání. Mezi vnější činitele řadíme především působení prostředí přírodního, sociálního a kulturního a dále působení výchovy a vzdělávání. Dědičné a vrozené dispozice nám vytváří předpoklady, ale teprve vliv prostředí a výchova určuje, jak se bude naše osobnost formovat a dále vyvíjet.

1.3 Důvody špatného fungování rodiny

Fungování rodiny především znamená, jakým způsobem rodina plní své funkce. Podle Sobotkové (2007) jsou základní parametry rodinného fungování různými autory vymezovány odlišně. Podle Saubera (In: Sobotková, 2007) musí zdravá rodina fungovat především ve čtyřech základních oblastech. Jedná se o osobní fungování, tzn. že člen rodiny je spokojen se svou rolí a pozicí v rodině, dále partnerské fungování, tzn. že partneři jsou ve vztahu spokojeni, vzájemně se doplňují a je mezi nimi soulad. Další oblastí je rodičovské fungování, které zahrnuje výchovu a péči o děti, umožňuje dětem jejich zdárný fyzický a duševní vývoj a zároveň určitým způsobem poskytuje rodičům uspokojení z plnění jejich rodičov-

ské role. Čtvrtou základní oblastí je socioekonomické fungování, které zahrnuje zajišťování základních ekonomických potřeb členů rodiny i celkovou ekonomickou úroveň rodiny, patří sem také sociální začlenění, sociální podpůrná síť.

Pro zdravé fungování rodiny je také nezbytná soudržnost, to znamená, že všichni členové rodiny se na sebe mohou vzájemně spolehnout, drží při sobě, společně řeší problémy. Je zde důležitá také přiměřená samostatnost a nezávislost členů rodiny. Dále je podle Sobotkové (2007) stejně tak důležitá adaptabilita (snadné přizpůsobování se změnám a situacím v rodině) a komunikace. Dobrá komunikace mezi jednotlivými členy rodiny pomáhá vytvářet příjemné rodinné prostředí, podstatně méně dochází k nedorozuměním a problémům, případné problémy se řeší mnohem snadněji.

Pokud rodina neplní své základní funkce, bývá často ohrožen vývoj dítěte. Těmto rodinám říkáme dysfunkční. Děti z takovýchto rodin často trpí psychickou deprivací, která vzniká dlouhodobým neuspokojováním psychických potřeb dítěte v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu. Bohužel ne všichni, kteří si zakládají rodiny, mají předpoklady k uspokojivému plnění svých rodičovských povinností. Existují rodiče, kteří se o své děti nemohou, nechtějí nebo neumí starat. Často se nemohou starat např. z důvodu nějaké vážné nemoci nebo těžkého zdravotního postižení. Také ne všichni rodiče dokážou rozeznat, co je pro jejich dítě nejlepší, nedokážou rozeznat jejich potřeby, nemají dostatečně vyvinutou schopnost empatie. Takoví rodiče mívají často problémy orientovat se v sociálních vztazích, mají problémy v komunikaci s okolím. Často se chovají rizikově, což má za následek špatnou sebekontrolu a nízké sebeovládání. Může se jednat například o alkoholiky nebo uživatele jiných návykových látek. Následkem toho dochází v rodinách k týrání, zneužívání nebo zanedbávání dětí. „Rodiny zanedbávající a týrající děti mají společné rysy. Týrání a zanedbávání dítěte bývá definováno jako jakákoli interakce rodiče s dítětem nebo chybění této interakce, která dítě poškozují vývojově, emočně nebo tělesně.“ (Matoušek, 1993, s. 87). Dalším důvodem nezdravého fungování rodiny je špatná zkušenost z dětství. Podle statistik téměř tři čtvrtiny rodičů, kteří byli v dětství sami týráni, zanedbáváni nebo zneužíváni, se ke svým dětem chovají podobně. Bohužel si ze své primární rodiny neodnesli správné vzorce chování, proto se ke svým dětem ani jinak chovat neumí. Dále jsou tu rodiče nezralí, kteří si zakládají své rodiny příliš brzy a na svou rodičovskou roli nejsou připraveni. Mívají problémy s vedením domácnosti, s hospodařením, nejsou schopni zvládat závažné situace rodiny.

2 ROZDĚLENÍ NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE

Jak už jsem uvedla, bohužel ne každé dítě má to štěstí, že vyrůstá ve fungující a lásku poskytující rodině, proto existuje systém náhradní výchovné péče. Ta se dělí na péči ústavní a péči náhradní rodinnou. Pro dítě je vždy přínosnější, pokud může vyrůst v rodinném prostředí. Někdy však není jiná možnost, než dítě umístit do některého kolektivního zařízení. To ale sebou nese mnohá úskalí. Z dětských domovů, přestože určité citové vztahy tam panují, dítě většinou neodchází připravené na každodenní životní realitu.

2.1 Náhradní rodinná péče

Je poskytována v případě, kdy biologická rodina selže, a rodiče se nemohou, nechtějí nebo neumí o své děti řádně postarat. Náhradní rodinná výchova je takový druh péče o dítě, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se co nejvíce podobá životu v běžné rodině. Základními formami jsou adopce neboli osvojení a pěstounská péče. Zprostředkování náhradní rodinné péče se řídí zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 94/1963 Sb. o rodině.

2.1.1 Osvojení

Jedná se pravděpodobně pro dítě o nejlepší druh náhradní rodinné péče, protože z právního hlediska má adoptované dítě stejné postavení jako dítě vlastní. Podle zákona č. 94/1963 Sb. o rodině je hlavní podmínkou k osvojení tzv. právní uvolnění dítěte. To znamená, že biologičtí rodiče musí dát k adopci souhlas nebo soud musí rozhodnout o jejich nezájmu. Souhlas musí dát i nezletilí rodiče. Dítě je právně volné při smrti obou rodičů, nebo pokud rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Soud rozhodne o nezájmu rodičů v případě, kdy rodiče neprojevovali po dobu nejméně šesti měsíců o dítě zájem, v dětském domově jej nenavštěvovali a řádně neplnili své vyživovací povinnosti nebo v případě, kdy o dítě neprojevili po dobu minimálně dvou měsíců po narození zájem, i když jim v tom nebránila žádná důležitá překážka.

Při osvojení tedy přijímají náhradní rodiče opuštěné dítě, jako by bylo jejich vlastní, se všemi právy a povinnostmi. Osvojením vzniká mezi novými rodiči a dítětem vztah jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi. Dítě přijímá příjmení svých nových rodičů. O

osvojení rozhoduje soud, který také vymezuje tři druhy, jedná se o osvojení zrušitelné, nezrušitelné a také osvojení mezinárodní.

Osvojení zrušitelné - neboli osvojení 1. stupně – dítě má ve svém rodném listě i v matrice stále uvedeny své biologické rodiče. Tento druh osvojení lze zrušit pouze z vážných důvodů. V takovém případě se osvojenému vrací jeho původní příjmení, stejně jako práva a povinnosti ke své původní, biologické rodině. Tento druh osvojení se uplatňuje především u dětí do jednoho roku věku, protože tyto děti nemohou být osvojeny nezrušitelně.

Osvojení nezrušitelné - neboli osvojení 2. stupně – od osvojení zrušitelného se liší pouze v tom, že dítěti je vystaven nový rodný list se jmény jeho adoptivních rodičů, kteří jsou zapsáni také v matrice. Tady ovšem jména biologických rodičů zůstávají v poznámce a zletilé osvojené dítě má právo sem nahlédnout. Protože takové osvojení nelze zrušit, v případě, kdy rodiče se již o dítě nechtějí nebo nemohou starat, mají stejné možnosti jako u dětí vlastních. Tento druh osvojení je více využíván.

Osvojení mezinárodní - tato forma náhradní rodinné péče je uplatňována v případě, kdy se pro dítě nedaří nalézt náhradní rodinu v zemi původu. Tento druh NRP je upraven Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí umožňuje osvojení dětí z ciziny a do ciziny.

2.1.2 Pěstounská péče

Podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí je pěstounská péče takový druh náhradní rodinné výchovy, kdy dítě je svěřeno do péče manželů nebo i jednotlivce, kteří se o dítě starají, a za tuto péči jim náleží finanční odměna. Pěstounskou péči schvaluje soud a tento svazek končí dosažením zletilosti dítěte. Na rozdíl od adopce pěstouni nejsou zákonnými zástupci dítěte. Mají právo rozhodovat o běžných věcech dítěte, pokud se jedná ale o mimořádné záležitosti, jako je např. výběr školy, cesta do zahraničí nebo vydání cestovního pasu apod., rozhodnutí se ponechává na biologických rodičích, pokud nebyli zbaveni rodičovských práv. Dítě si ponechává své příjmení a v podstatě není vyloučen styk s biologickými rodiči. Pěstounská péče může být zrušena ze závažných důvodů ještě před dosažením zletilosti dítěte. Důvodem mohou být závažné poruchy chování dítěte, ale také např. zrušení pěstounství za účelem osvojení nebo přechod dítěte do jiné rodiny. Pěstoun-

ská péče je určena především dětem, u kterých je menší šance k osvojení, tj. především sourozenci a děti starší.

Pěstounská péče individuální - jedná se o pěstounskou péči přímo v rodině pěstounů. Jestliže biologičtí rodiče nemohou nebo se nechtějí o své dítě starat, nejlepší možností pro dítě je, pokud péči o něj převezmou prarodiče nebo některý z příbuzných. To umožní dítěti nepřerušit styky se svou vlastní širší rodinou. V dalších případech pěstounskou péči zajišťují cizí lidé, nejčastěji manželé, nebo i samostatná osoba, kteří jsou ochotni se o dítě starat a řádně jej vychovávat. Finančně je dítě zajištěno dávkami státní sociální podpory a pěstouni mají nárok na finanční odměnu. Pěstounské rodiny pravidelně navštěvuje sociální pracovnice, na kterou se mohou obrátit v případě jakýchkoliv problémů.

Pěstounská péče skupinová - představuje SOS dětské vesničky a zvláštní zařízení pro výkon pěstounské péče. Tato zvláštní zařízení jsou velké pěstounské rodiny, kdy výchovu dětí zajišťuje manželský pár. Ti si vezmou do pěstounské péče většinou šest až osm dětí.

SOS dětské vesničky jsou dotovány státem a vypadají tak, že ve vesnici je postaveno několik domků, kde v každém z nich žije matka pěstounka se „svými“ dětmi, která nahrazuje biologické rodiče a snaží se jim vytvořit láskyplný domov. Život dětí zde probíhá téměř jako v běžné rodině. Matka se o ně stará, děti chodí do školky nebo do školy, pomáhají s chodem domácnosti. Na místo pěstouna byly vždy přijímány pouze ženy, teprve v poslední době se hodně mluví o výhodách, které by dětem přinesly pěstounské páry. V SOS dětských vesničkách se preferuje udržování styku dětí se svými biologickými rodiči, pokud je to jen trochu možné. V těchto vesničkách žijí vždy sourozenci pohromadě. V České republice v současné době fungují tři SOS dětské vesničky. Na Moravě je to SOS vesnička Chvalčov a SOS vesnička Brno – Medlánky. V Čechách je to potom SOS dětská vesnička Doubí.

2.2 Ústavní a ochranná výchova

Nejprve bych vymezila rozdíl mezi ústavní a ochrannou výchovou:

Ústavní výchova je vymezena zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských

zařízeních. Ústavní výchovu nařizuje soud v občansko-právním řízení a slouží k preventivně výchovným účelům. Je ukládána v případech, kdy výchova dítěte je vážně narušena nebo ohrožena nebo pokud rodiče nejsou schopni z vážných důvodů řádnou výchovu dítěti zajistit, ale dítě nejeví známky závadného chování. „Účelem těchto zařízení je předcházení vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte, prevence narušení jeho zdravého vývoje, zmírnění nebo odstranění příčin a důsledků již vzniklých poruch chování a zdravý rozvoj osobnosti dítěte“. (Hoferková, 2009, s. 9). Zařízení ústavní péče poskytují náhradní výchovnou péči dětem od 0 do 18, respektive 19 let, a to na základě rozhodnutí soudu. Pokud se dítě po dovršení zletilosti soustavně připravuje na své budoucí povolání, může zařízení poskytovat náhradní výchovnou péči až do 26 let věku.

Ústavní výchova je využívána především pro děti, které z různých důvodů mají mizivé šance na umístění do pěstounské péče nebo k osvojení. Jedná se především o děti s poruchami chování, děti se zdravotním postižením nebo romské děti. Tato kolektivní výchovná zařízení spadají do resortu ministerstva zdravotnictví (kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let), dále do resortu ministerstva školství (diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy) a do resortu ministerstva práce a sociálních věcí (ústavy sociální péče pro děti handicapované a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc).

Ochrannou výchovu, stejně jako ústavní výchovu, vymezuje zákon č. 109/2002 Sb. Ochrannou výchovu však ukládá soud v trestním řízení, je tedy opatřením trestní povahy. Je určena pro mladistvé, kteří vykazují známky protiprávního chování. „Cílem ochranné výchovy je prevence, izolace a resocializace dítěte, které se dopustilo společensky nebezpečného činu“. (Hoferková, 2009, s. 8). Zařízení zajišťující ochrannou výchovu spadají do resortu ministerstva školství a jsou jimi: diagnostické ústavy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy.

2.2.1 Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let

„Kojenecké ústavy poskytují ústavní a výchovnou péči dětem od narození, jejichž vývoj je ohrožen nevhodným domácím prostředím, a to zpravidla do jednoho roku věku. Dětské domovy pro děti do tří let poskytují ústavní a výchovnou péči dětem od 1 do 3 let věku, o něž nemá kdo pečovat nebo jimž nelze ze sociálních důvodů zajistit péči ve vlastní rodině,

popřípadě náhradní rodinnou péčí, a to ve věku od jednoho do tří let, pokud ze zdravotních nebo sociálních důvodů ji není nutné poskytovat starším dětem.“ (Dvořák, 2007).

2.2.2 Diagnostické ústavy

Podle zákona 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve škol-
ských zařízeních je diagnostický ústav zařízením, které přijímá děti s nařízenou ústavní
výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá
zpravidla osm týdnů. Po této době jsou děti rozmístovány na základě výsledků komplexní-
ho vyšetření, zdravotního stavu a volné kapacity jednotlivých zařízení do příslušných dět-
ských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných zařízení.

Diagnostické ústavy plní úkoly:

- Diagnostické – zjišťování úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických testů
- Vzdělávací – zjišťuje se úroveň dosažených znalostí a dovedností dítěte
- Terapeutické – směřují k nápravě poruch chování dítěte
- Výchovné a sociální – vztahují se k osobnosti dítěte a jeho rodinné situaci.

Na základě diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činnos-
tí, které jsou součástí komplexního vyšetření dítěte, diagnostický ústav vypracuje zprávu
s návrhem výchovných a vzdělávacích potřeb dítěte, tzv. „program rozvoje osobnosti“.

2.2.3 Dětské domovy

Dětské domovy zajišťují péči dětem s nařízenou ústavní výchovou ve věku od 3 do 18,
respektive do 26 let, které nemají výchovné problémy. Navštěvují školu, která není součas-
tí dětského domova. Mohou zde být umístěny i nezletilé matky se svými dětmi.

2.2.4 Dětské domovy se školou

Dětské domovy se školou zajišťují péči dětem s výchovnými problémy, kterým byla naří-
zena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Mohou zde být také umístěny ne-
zletilé matky s výchovnými problémy i se svými dětmi. Většinou se zde umísťují děti ve
věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky.

2.2.5 Výchovné ústavy

Podle zákona č. 109/2002 Sb. zajišťuje výchovný ústav péči o děti zpravidla starší 15-ti let se závažnými poruchami chování, u nichž byla uložena ústavní výchova nebo nařízena ochranná výchova, přičemž tyto ústavy se zřizují zvláště pro děti s uloženou ústavní výchovou a zvláště s nařízenou ochrannou výchovou. Výjimečně zde může být také umístěno dítě starší 12-ti let, pokud jeho poruchy chování jsou natolik závažné, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou.

Při výchovném ústavu se zřizuje základní nebo praktická škola, může zde být zřízena i střední škola.

2.2.6 Ústavy sociální péče pro děti se zdravotním postižením

Podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách jsou zřizovány domovy pro osoby se zdravotním postižením, které od 1. 7. 2007 nahradily mimo jiné ústavy sociální péče pro tělesně postiženou mládež, tělesně postiženou mládež s přidruženým mentálním postižením, tělesně postiženou mládež s více vadami a mentálně postiženou mládež.

„V domovech pro osoby se zdravotním postižením může být vykonávána ústavní výchova podle zvláštních právních předpisů (zákon o rodině). Pro výkon ústavní výchovy v domovech pro osoby se zdravotním postižením platí přiměřené ustanovení o právech a povinnostech dětí umístěných ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy podle zvláštního právního předpisu (zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních)“ (Dvořák, 2007).

2.2.7 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Tato zařízení, tzv. Klokánky, podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí „poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané, anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, a v zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením, psychologické a jiné obdobné nutné péče.“

Toto zařízení je rodinnou alternativou ústavní péče. Děti sem mohou být umíst'ovány již pár dní po narození, takže sourozenci nemusí být oddělováni. Děti jsou sem přijímány přímo, bez nutnosti předchozího pobytu v diagnostickém ústavu a jsou tu po dobu nezbytně nutnou, např. než se vyřeší jejich dosavadní rodinná situace a ony se mohou vrátit zpátky domů ke svým biologickým rodičům nebo než je jim nalezena náhradní rodina, pokud návrat do vlastní rodiny není možný. Všechna tato zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nabízí také služby rodinám v krizi, to znamená především kompletní poradenskou činnost, ambulantní konzultace a terénní služby.

3 SPECIFIKA VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍ ČINNOSTI V NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČI

Jak jsem již uvedla výše, základním činitelem ve výchově dítěte je především rodina. Současně s rodinou však ve výchově dítěte působí další instituce, které výchovné procesy u dítěte podporují a pomáhají rodině, někdy rodinu přímo nahrazují. Jedná se především o různé typy školských zařízení, instituce zajišťující dětem kvalitní trávení volného času apod. Jsou to právě vychovatelé, kteří pomáhají dítěti rozvíjet své schopnosti a dovednosti, učí je utvářet si hodnotovou orientaci, formovat názory a postoje. Zvlášť významnou roli mají vychovatelé v zařízeních náhradní výchovné péče, především proto, že zde kromě funkce výchovné musí umět alespoň částečně nahradit i funkci rodičovskou, musí si s dětmi umět vytvořit opravdu hluboké osobní vztahy a musí být dítěti oporou po všech stránkách.

Bohužel, jak uvádí Pávková (1999), zaměstnanci dětských domovů, často velmi nadaní vychovatelé, z této oblasti velice často odcházejí, což není pouze specifikum české, ale celosvětové. Na vině jsou nízké mzdy, náročné pracovní podmínky a často i nízké uznání společnosti, v důsledku čehož vzniká vysoká fluktuace, mající negativní dopad na celý výchovný proces v těchto zařízeních.

3.1 Nároky kladené na vychovatele

Na vychovatele v zařízeních náhradní výchovné péče jsou tedy kladeny značné nároky. Co se týká vzdělání vychovatelů ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, nebo ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči, získávají odbornou kvalifikaci podle zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících takto:

- a) „vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku pro vychovatele nebo
- b) vzděláním stanoveným pro vychovatele a studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku, nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku.“

Touto požadovanou kvalifikací tedy získávají teoretické znalosti výchovného procesu, výchovných metod a postupů, znají specifika práce se zdravotně a sociálně znevýhodněnými dětmi. Samozřejmě je již dnes v dětských domovech absolvování různých školení, kurzů a přednášek.

Ovšem ke zvládnutí této práce jsou nutné kromě vysokoškolského titulu a neustálého sebevzdělávání také vysoké osobnostní a morální kvality. Vychovatel v těchto zařízeních musí zvládnout nejen svou roli vychovatele, ale především musí převzít roli náhradního rodiče.

Pokud se dítě dostane do ústavní výchovy, jen nepatrné procento z nich je skutečným sirotkem. Většinou se jedná o „sociální sirotky“, o které často rodiče nejeví zájem, nebo se jedná o děti zneužívané, týrané nebo zanedbávané. Když se dostanou do dětského domova, obvykle nemají základní hygienické návyky, základy slušného chování, jsou agresivní, psychicky labilní. Často se cítí ukřivděni, že musely opustit prostředí vlastní rodiny, i když bylo velmi nepodnětné a děti strádaly jak po stránce materiální, tak především citové. A je právě na vychovatelích, aby s takovým dítětem dokázali pracovat a vychovat z něj slušného člověka, který bude schopný se orientovat ve svém životě a dokáže vést plnohodnotný život.

O výchovném působení mluvíme v případě, kdy vliv vychovatele na děti je cílevědomý. Vychovatel musí dokázat vytvořit takové podnětné prostředí, aby dítě bylo schopno se dále rozvíjet. Je důležité v dětech vypěstovat zejména volní vlastnosti, posílit jejich zdravé sebevědomí, které jim jednou v budoucnu pomohou řešit problémy, před které budou postaveny. Je důležité formovat osobnost dětí, posilovat jejich pozitivní vlastnosti a zároveň tlumit ty negativní.

Musí být brán ohled na individualitu každého dítěte. Vychovatel by měl jít vždy příkladem, vždyť děti se učí především napodobou. Pokud příkazy a rady dítěti kolidují se skutečnými činy vychovatele, v dětech to vyvolává nanejvýš zmatek, ale žádné výchovné účinky to nemá. Děti si také snadněji oblíbí vychovatele, pokud se přesvědčí, že výchovná činnost je pro něj víc než jen každodenní povinností. Mezi dětmi a vychovatelem, který se zaujetím a láskou vykonává svou práci, se pak lépe a snadněji vytváří hluboké, lidské a neformální vztahy.

Mezi nejdůležitější vlastnosti dobrého vychovatele patří především důslednost, vlídnost, empatie, pochopení, pozitivní vztah k dětem. Musí umět s dětmi jednat a vytvořit si s nimi vzájemný citový vztah. Musí umět řešit problémy komunikace.

Podle Pávkové (1999) je důležitým požadavkem na vychovatele jeho dobré osobní zázemí, které mu pomáhá zvyšovat odolnost vůči náročným životním situacím.

3.2 Výchovně vzdělávací činnost v dětských domovech

Veškeré plánování, organizování a řízení výchovně vzdělávací činnosti v dětských domovech vychází z cílů výchovy. Jak uvádí Celá (2006, s. 42) „výchovné cíle jsou vlastně představou o určité dílčí stránce osobnosti nebo celé osobnosti vychovávaného, k jejímuž dosažení má přispět výchova. Jsou stavem, ke kterému se má dospět, tím, co vychovatel zamýšlí.“ Jak dále uvádí Brezinka (In Celá, 2006), je důležité, abychom výchovné cíle znali ještě předtím, než začneme vychovávat. Vychovatel totiž musí nejdříve vědět, k čemu chce vychovávat a teprve potom hledá metody, formy a prostředky, které mu pomohou k výchovnému cíli dospět.

Výchovné cíle mohou být obecné a ty pak v sobě zahrnují cíle dílčí, specifické. Takovým obecným cílem výchovy dětí v náhradní výchovné péči je především všestranný harmonický rozvoj těchto dětí, aby byly schopny po opuštění dětského domova vést samostatný, plnohodnotný a šťastný život, aby se dokázaly bezproblémově zapojit do společnosti a pro společnost byly přínosem, ne přítěží. Specifické cíle výchovy těchto dětí potom vychází především z Rámcového vzdělávacího programu, na základě něhož si jednotlivé dětské domovy vytváří konkrétní plánovací dokumenty výchovně vzdělávací činnosti. Specifické cíle výchovy se tedy formulují s ohledem na jednotlivé složky výchovy. Zdůrazňována je zde především výchova rozumová, mravní, pracovní, tělesná, estetická, ekologická a multikulturní.

Výchova rozumová rozvíjí u dětí schopnost logického myšlení, schopnost samostatně si osvojovat vědomosti a tyto potom umět aplikovat do praxe, umět si obhájit své názory a myšlenky. Do této složky bývají často zahrnovány i komunikační schopnosti, učení se cizím jazykům a také získání návyků efektivní duševní práce a studia. Hlavním cílem je pochopit důležitost vzdělání pro budoucí život a osvojení návyků, které budou děti směřovat k zodpovědnému přístupu k učení a sebevzdělávání. Děti v náhradní výchovné péči v převážné většině pochází ze sociálně slabých rodin se známkami patologického chování, kde důležitost vzdělání a uplatnění v životě nebývá prioritou. Proto uplatňování rozumové výchovy je u těchto dětí obzvláště důležité, samozřejmě s přihlédnutím k intelektovým schop-

nostem dítěte. Děti v ústavní péči často dosahují nižšího vzdělání, než jim umožňuje jejich vrozená inteligence, což je dáno právě citovou deprivací v dysfunkční rodině a následně v ústavní péči.

Mravní výchova si klade za cíl utvářet morální vlastnosti dětí tak, aby byly v souladu s morálními normami společnosti. Formuje se tedy jejich morální vědomí (utváří se jejich představy o tom, jak se ve společnosti chovat), dále morální přesvědčení (děti zjišťují pomocí citových prožitků, že jejich chování je správné a potřebné jak pro ně, tak i pro společnost) a dále se formují jejich volní charakterové vlastnosti (pomáhají vytvářet takové chování a jednání, které je v souladu se společenskými normami).

Pracovní výchova funguje především jako příprava na volbu povolání, formují se zde pracovní návyky, děti získávají znalosti a dovednosti, které jim v budoucnu umožní vykonávat určitou práci. Naučí se nejen pracovat s materiály, ale také se formuje schopnost práci si organizovat, plánovat, řídit a hodnotit. Utváří se pracovní morálka, která vyjadřuje vztah a postoje k práci, k pracovním nástrojům, k hodnotám i výsledkům práce. Děti zde získávají také dovednosti sociálního kontaktu, učí se týmové práci a spolupráci. Učí se nejen řídit, ale také podřízovat se. Buduje se schopnost zodpovědnosti, trpělivosti, překonávání překážek.

Tělesná výchova především vytváří vztah ke zdravému způsobu života, zvyšuje fyzickou i psychickou kondici, rozvíjí se volní charakterové vlastnosti. Díky sportu a tělesným cvičením se u dětí formují osobnostní kvality, jako je schopnost empatie, asertivity, smyslu pro fair-play, ale také houževnatost, vytrvalost, schopnost překonávání překážek a nezdarů, podporování zdravé soutěživosti. Při kolektivních sportovních hrách si děti osvojují schopnost práce v týmu, schopnost plánování a organizace. Tělesná výchova je tedy úzce spojena s výchovou pracovní, ale také např. s výchovou estetickou, např. při různých orientačních závodech či turistických výletech v přírodě.

Estetická výchova v dětech formuje lásku ke „krásnu“, k umění. Učí je estetickému vnímání, chápání, prožívání, hodnocení a poznávání. Estetická výchova utváří individuální vkus, rozvíjí fantazii, tvořivost, myšlení, ale také činnost smyslových orgánů. Jak uvádí Spousta (In Kučerová, 1994, str. 59), existují tři odlišné oblasti krásna, a to příroda, mimoumělecké výtvořiny a umění. Přírodní krásna je nejstarší, nejjednodušší a proto i nejpůsobivější. Mimoumělecké výtvořiny jsou nejfrekventovanější, dítě s nimi přichází do styku

nejčastěji. Třetí oblastí je umění, které nás oslovuje a zasahuje nejintenzivněji, proto je složkou nejdůležitější.

Ekologická výchova je, jak uvádí Horká (In Kučerová, 1994, s. 34), „systém cílevědomého působení, jež má vypěstovat smysl pro občanskou povinnost k životnímu prostředí, pocit vysoké morální odpovědnosti za jeho stav, jakož i starostlivý poměr k přírodě a jejím zdrojům“. Učí děti takovému chování, aby nebylo ohroženo přírodní prostředí, živočichové a rostliny, které tu žijí, aby nedocházelo k devastaci surovinových zdrojů. Dětem jsou vštěpovány zásady takového způsobu života na naší planetě, který není na úkor ostatního světa a příštích generací.

Cílem **multikulturní výchovy** je vést děti k tomu, aby chápaly rozdílnosti a odlišnosti, které jsou dány např. kulturou, rasou, náboženstvím. Jde o výchovu v existující multikulturní společnosti, kde se děti učí toleranci a společnému soužití s menšinami. Učí se pochopení a respektu vůči jiným kulturám, vytváří si pozitivní postoje vůči příslušníkům jiných kultur. Děti v ústavní péči jsou na tyto odlišnosti víceméně zvyklé, poměr „bílých“ a romských dětí bývá většinou vyvážený.

Všechny tyto složky výchovy se vzájemně ovlivňují a doplňují. Vedou k tomu, aby děti při vstupu do samostatného života byly vybaveny souborem klíčových kompetencí, které jim tento vstup ulehčí a budou schopny se zde samostatně orientovat a fungovat.

3.2.1 Plánování

K plánování výchovné činnosti dětí v dětském domově je nutné znát především možnosti rozvoje biologických a duševních předpokladů těchto dětí. Nesmíme přitom zapomínat na to, že úroveň dětí v dětských domovech, ať už po stránce biologické, psychické nebo sociální, často nedosahuje úrovně dětí, které vyrůstaly v harmonickém rodinném prostředí.

3.2.1.1 Základní dokumenty

Výchovně-vzdělávací činnost v dětských domovech vychází především z **Rámcového vzdělávacího programu**, vytvořeného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Na základě RVP si vytváří dětské domovy vlastní **školní vzdělávací programy**. Dětské domovy totiž poskytují svým dětem nejen péči, nahrazující nefunkční rodinu, ale doplňují i vzdělávání, získané ve školách a předškolních zařízeních. Proto je velice důležitá kvalitní

komunikace vychovatelů s učiteli ve školách, v rámci možností i s biologickými rodiči. Ve škole tak děti získávají především mnoho nových vědomostí, v domovech se snaží vychovatelé propojovat tyto vědomosti s nácvikem praktických dovedností.

Na základě školního vzdělávacího programu ředitel zařízení vypracovává **Roční plán výchovně vzdělávací činnosti** na školní rok, který je na konci školního roku vyhodnocován. Do tohoto ročního plánu mohou zasahovat i jednotliví vychovatelé. Ti pak vypracovávají pro „své“ děti v rodinné skupině **Program rozvoje osobnosti**.

3.2.1.2 Program rozvoje osobnosti

U dětí, které právě přichází z diagnostického ústavu, vychází plánování výchovně-vzdělávací práce především z dokumentace, kterou poskytuje tento diagnostický ústav. Zde dítě prochází komplexním vyšetřením. „Na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření, zpracovává diagnostický ústav komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb, stanovených v zájmu rozvoje osobnosti“ (Zákon č. 109/2002 Sb.). Na základě této dokumentace zpracovává dětský domov Program rozvoje osobnosti na příslušný školní rok pro každé dítě, které na konci roku vyhodnocuje. V Programu rozvoje osobnosti se sledují především klíčové kompetence v jednotlivých oblastech: Kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní. Dále je sledována školní úspěšnost, zájmová činnost, chování ve škole i v dětském domově v průběhu školního roku, nemocnost dítěte, emoční rozvoj osobnosti, začlenění do kolektivu, spolupráce s rodiči a účast na akcích Minimálního preventivního programu a jiných aktivitách souvisejících s Programem rozvoje osobnosti. Kompetence k učení představují především ochotu dětí učit se, pochopení důležitosti vzdělání, schopnost dávat věci do souvislostí, vzájemně propojovat poznatky z různých oblastí, to vše samozřejmě s ohledem na věk a mentální schopnosti dítěte. Kompetence k řešení problémů ukazují na schopnost rozpoznání a identifikaci problému, dítě by mělo být schopno najít příčiny problému a jeho řešení, stejně tak by mělo být schopno být za svůj problém zodpovědné. K získání komunikativní kompetence je zapotřebí kultivovaného ústního i písemného projevu dítěte, dítě by mělo být schopno vyjádřit své myšlenky, pocity a názory, umí se zapojit do diskuse, umí využívat informační technologie, dokáže vyhledávat informace v literatuře, na internetu, stejně jako dokáže odhalit

rizika elektronické komunikace. K získání kompetence sociální a personální je důležité, aby se dítě naučilo spolupracovat se svými vrstevníky, ale i s vychovateli a učiteli, aby dokázalo ocenit týmovou práci, aby bylo schopno v případě potřeby požádat o radu nebo pomoc, případně je poskytnout a postupně si vytvářelo pozitivní sebehodnocení a úctu k sobě samému. V rámci občanské kompetence se dítě učí chápat právní normy a zákony, zná svá práva a povinnosti, aktivně se zapojuje do kulturního a společenského dění, účastní se sportovních akcí. Kompetence pracovní zahrnuje především pracovní návyky, pochopení důležitosti vzdělání pro svůj budoucí život. Dítě dokáže využít znalosti a dovednosti získané ve škole, je schopno plnit si své závazky a povinnosti, chová se zodpovědně. Všechny tyto kompetence děti získávají samozřejmě postupně, s ohledem na svůj věk a mentální schopnosti. Cílem je získání celého tohoto komplexu kompetencí, aby dítě bylo připraveno po opuštění dětského domova na vstup do samostatného života, aby bylo schopno se zapojit do společnosti jako její plnohodnotný člen.

3.2.1.3 Minimální preventivní program pro prevenci rizikového chování

V rámci plánování výchovně-vzdělávací práce je dále vytvářen Minimální preventivní program pro prevenci rizikového chování dětí a mládeže, podle něhož jsou v dětských domovech realizovány preventivní aktivity. Tato prevence je zde velice důležitá, protože právě tyto děti se mnohem častěji než děti žijící ve funkčních rodinách setkávají s rizikovým chováním, tj. alkoholismem, zneužíváním návykových látek, různými formami násilí apod., často před příchodem do dětského domova ve svých rodinách. Výchovní pracovníci se systematicky vzdělávají v metodách a technikách primární prevence a v metodách řešení již vzniklých problémových situací, neustále navštěvují různé kurzy, školení a výcviky. Minimální preventivní programy vytváří v dětských domovech určené pracovníci, tzv. metodici prevence, a ve spolupráci s vychovateli je realizují. Tento MPP je každoročně vyhodnocován, dokumentuje se veškerá preventivní činnost, ale i projevy rizikového chování u dětí, návrhy jeho řešení a výsledky řešení. Sledováno je především kouření (i když to je víceméně tolerováno), alkohol a drogy (dělají se namátkové testy), dále je to záškoláctví, projevy šikany, vandalismus, různé krádeže a podvody.

Primární prevence se nejčastěji provádí v rámci rodinných skupin. Podmínkou úspěšné prevence je především dobrý vztah mezi vychovatelem a dětmi, založený na vzájemné důvěře a porozumění. Vychovatel by měl být pro dítě jakýmsi vzorem, autoritou. S dětmi

musí vést dialog přiměřený jeho věku a mentálním schopnostem. Proto se tato prevence často provádí např. v malé skupince dvou až čtyř dětí, přibližně stejného věku a podobného intelektu. Mohou například shlédnout krátký film, po jehož skončení řídí vychovatel rozhovor a děti vyjadřují své názory a postřehy. Tady se jedná o konkrétní preventivní působení na děti. Jinou formou prevence je např. plnění nějakého společného úkolu celou rodinnou skupinou nebo více skupinami, kde jsou děti rozdílného věku i rozumových schopností, a tady se děti učí vzájemné spolupráci a pomoci, což může být např. účinná prevence šikany.

Kvalitní plánování a plnění preventivních programů je právě pro tyto děti velice důležité, protože převážná většina dětí přišla z nefunkčních rodin s patologickým chováním, patří tedy mezi rizikové skupiny.

3.2.1.4 Týdenní plány činnosti, Knihy denní evidence

Dále k plánování práce v dětských domovech patří týdenní plány činnosti, které sestavuje vychovatel pro svou rodinnou skupinu. Často se na vytváření těchto týdenních plánů podílí i děti. Jde o popis konkrétních činností, zapisují se sem veškeré plánované aktivity dětí, ať už jde o školní přípravu, mimoškolní zájmové kroužky, brigády, ale i výlety, exkurze, výstavy, divadelní představení, návštěvy kina nebo třeba nákupy. Podle potřeby je plánována tzv. „komunita“. Při ní se sejde celá rodinná skupina s vychovatelem a diskutuje se o vzniklých problémech, hledají se příčiny i možná řešení. Diskutuje se o vzájemných vztazích ve skupině, každý může vyjádřit své názory a pocity. Často se hovoří i o příjemných věcech, co se komu za poslední dobu povedlo, z čeho má radost. Význam pravidelného pořádání komunit je nesporný, utužují se zde vzájemné vztahy ve skupině, vysvětlí se případná nedorozumění, vyřeší se spory a problémy. Týdenní plány činnosti je samozřejmě možné podle potřeby upravovat a měnit.

Dalším dokumentem v dětských domovech jsou Knihy denní evidence, i když ty už nepatří přímo k plánovacím dokumentům. Zde se vedou záznamy o průběhu celého dne i noci, jsou tedy spíš zpětnou vazbou, zda byly splněny všechny plánované úkoly.

3.2.2 Řízení

Činnost dětských domovů se řídí zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských

zařízeních a o změně dalších zákonů. Dále se řídí vyhláškou č. 438/2006 Sb., kterou se stanoví podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

V čele těchto zařízení stojí ředitel, který je do funkce jmenován ministrem školství, mládeže a tělovýchovy. Je statutárním orgánem, který je oprávněn jednat jménem dětského domova. Dalším statutárním orgánem je zástupce ředitele, který dětský domov řídí a odpovídá za něj v plném rozsahu v případě nepřítomnosti ředitele.

Ředitel si stanoví pedagogickou radu, která je poradním orgánem a je tvořena pedagogickými pracovníky. Pedagogickou radu svolává ředitel k pravidelným schůzkám či dle aktuálních potřeb zařízení, nejméně však jednou za čtvrt roku. Zde se řeší většina problémů a sporů, rozhoduje se o řešení různých situací.

Ředitel zodpovídá za chod celého zařízení. Řídí, organizuje, kontroluje a hodnotí práci všech pracovníků, často se i účastní přímé výchovné práce s dětmi. Vypracovává roční plán výchovně vzdělávací činnosti na školní rok, jehož plnění potom vyhodnocuje. Schvaluje týdenní i denní plány činnosti, plánuje rozvrhy služeb vychovatelů i výchovných asistentů. Dále sleduje a kontroluje jejich činnost, odpovídá za jejich odbornou úroveň práce, dohlíží nad neustálým vzděláváním a zvyšováním kvalifikace. Ředitel je dále oprávněn pověřit pedagogického nebo jiného pracovníka výkonem zodpovědnosti za svěřenou oblast nebo úkol (např. metodik prevence, bezpečnostní technik aj.).

Další důležitou činností ředitele zařízení je přijímání a propouštění dětí na základě soudního rozhodnutí. Spolupracuje s orgány péče o dítě, předkládá návrhy na osvojení či pěstounskou péči.

Dětské domovy jsou organizačně rozděleny na tři části: část výchovnou, provozně-ekonomickou a stravovací. V čele těchto částí stojí vedoucí pracovníci, kteří za ni přebírají plnou zodpovědnost. Tyto vedoucí pracovníky jmenuje a odvolává ředitel.

Nedílnou součástí práce ředitele je i hledání sponzorů, kteří nemalou měrou přispívají ke zlepšení celkové materiální úrovně dětských domovů.

3.2.3 Organizace

Výchovně vzdělávací činnost v dětských domovech je organizována dnes již v rodinných skupinách. Naštěstí se ustoupilo od tzv. výchovných skupin, kam děti byly zařazovány podle věku a často i podle pohlaví. Nezřídko tak docházelo k oddělování sourozenců, což nebyla jediná nevýhoda takové organizace. Ovšem homogenní výchovné skupiny

v dětských domovech měly nesporně i své výhody. Vychovatelé se samozřejmě lépe pracují s dětmi, které vykazují společné znaky. Těmito znaky může být věk, pohlaví, společné zájmy, přibližně stejná mentální úroveň. Takto vytvořené homogenní výchovné skupiny jsou však nepřirozené, nevytváří prostředí, které nacházíme ve funkčních rodinách a pro děti je potom obtížné přizpůsobovat se běžným životním situacím a podmínkám.

Heterogenní skupiny se tedy svým složením blíží spíše velkým sourozeneckým skupinám v rodinném prostředí. Děti se zde naučí především osvojovat si rozdílné společenské úlohy, starší děti se naučí chránit a pečovat o mladší děti. Mladší děti naopak od starších získávají spoustu nových poznatků a podnětů. Při příchodu nového dítěte do rodinné skupiny to není vždy jednoduché. Dítě si často sebou nese negativní zkušenosti ze své rodiny, prošlo diagnostickým ústavem a nyní se musí přizpůsobit životu v dětském domově. Tyto děti bývají často agresivní, nepřizpůsobivé, nejsou ochotné se podřizovat druhým. Takové dítě si musí najít v rodinné skupině své místo, svou sociální pozici. Především zde je velice nutný dohled, případně zásah vychovatele. Ten musí kontrolovat a usměrňovat celý průběh adaptace nového dítěte na podmínky dětského domova. Musí volit takové činnosti rodinné skupiny, které budou děti stmelovat, budou se utvářet a prohlubovat funkční vztahy a děti budou motivovat. Pro děti je důležité, aby se na plánování a organizování činností měly možnost podílet.

Podle Hrdličkové a Pávkové (1989) je nutné v případě heterogenních skupin rozpoznat potřeby, zájmy a mentální úroveň svěřených dětí a toto zahrnout do plánu činností. K tomu můžeme použít tři hlavní metody:

- a) Metoda pozorování – pozorujeme chování dětí jako jednotlivců, i jejich chování v kolektivu, zaměřujeme se na jednotlivé stránky jejich osobnosti, a to jak při organizovaných, tak i spontánních činnostech. Cenné informace získáváme při pozorování, kdy děti jsou bez dozoru vychovatele, v takovém případě se chovají mnohem přirozeněji.
- b) Metoda rozhovoru – cenné informace získáme především v případě, pokud mezi dětmi a vychovatelem panují hluboké vztahy založené na důvěře a pochopení.
- c) Rozbor výsledků činnosti – zaměříme se na rozbor výsledků činnosti jak ve škole, tak i ve volném čase, při přípravě na vyučování apod.

3.2.3.1 *Obsah výchovy*

Vychovatelé v dětských domovech nahrazují v podstatě péči a výchovu rodičů, proto musí věnovat pozornost především času dětí, trávenému mimo vyučování. Děti tráví v průměru ve škole osm hodin denně, pět dní v týdnu. Když sečteme prázdniny, svátky, víkendy, k tomu přičteme volný čas v pracovní dny, zjistíme, že děti mají k dispozici asi 180 volných dní v roce. V lepším případě několik dní až týdnů v roce tráví děti z dětských domovů se svými biologickými rodiči. Vychovatelé tedy musí věnovat velkou pozornost právě zbývajícím volnému času dětí. Tento čas se musí vhodně rozdělit mezi odpočinek, relaxaci, rekreaci, přípravu na vyučování a zájmy a potřeby dětí. Při trávení volného času dětí by měl být respektován zákon kontrastu a kompenzace, to znamená, že pokud dítě ve škole vykonává především sedavou činnost, odpoledne by měla jako kontrast posloužit fyzická aktivita. Každé dítě má jiné potřeby a zájmy, proto při plánování a organizování jejich volného času musíme respektovat individualitu dětí. „Snahou vychovatelů je, aby děti prožívaly volný čas obdobným způsobem jako děti žijící v rodinách. Podporují jejich zapojení do zájmových činností v rozličných typech výchovných zařízení, organizací a institucí“ (Pávková, 1999, s. 46).

3.2.3.2 *Prostředí a materiální vybavení*

Nedílnou součástí kvalitního využití volného času v dětských domovech je prostředí, ve kterém děti tento čas tráví. „Pedagogické aspekty vyžadují, aby prostředí a materiální vybavení poskytovaly co nejvíce podnětů“. (Pávková, 1999, s. 67). Prostředí dětských domovů je uzpůsobeno tak, aby se co nejvíce podobalo rodinnému prostředí. Pokud je to v možnostech dětského domova, každá rodinná skupina má svou společenskou místnost, kuchyňku, pokoje dětí a vše je odděleno od místností jiných rodinných skupin tak, aby jim prostory poskytovaly dostatek soukromí a klidu. Společenská místnost je dostatečně velká k tomu, aby zde mohly trávit volný čas všechny děti i se svým vychovatelem. Bývá vybavena televizí, počítačem, společenskými hrami a hračkami pro menší děti. Tady probíhá spousta společných akcí skupiny, ať již různé činnosti vzdělávací nebo odpočinkové, také oslavy svátků a narozenin či jen večerní posezení u televize. V pokojích většinou děti bydlí po dvou, často spolu se svým sourozencem. Tyto pokoje jim poskytují dostatek soukromí a klidu pro přípravu do školy, relaxaci a odpočinek, poslech hudby, čtení apod. Velký důraz je dnes kladen i na výběr barev zdí jednotlivých místností, uspořádání nábytku a různých

doplňků. Děti se zde musí cítit příjemně, proto je vhodné, aby se děti samy podílely na celkovém vzhledu prostředí, kde tráví svůj volný čas a tyto prostory si udržovaly v pořádku a čistotě. K prostorám dětských domovů většinou patří i zahrady. Ty poskytují dětem v teplém období nejen možnosti relaxace a sportovního vyžití, ale děti zde také získávají základní pracovní návyky a dovednosti, v neposlední řadě je zde podporováno jejich estetické cítění.

3.2.3.3 *Vztahy*

„V poslední době se stále více uznává, že jedním ze specifických rysů výchovy mimo vyučování a výchovy ve volném čase je neobyčejný význam **vztahové roviny**. Zatímco ve vyučování může být neobyčejně přínosná přednáška pedagoga, kterého vidíme poprvé a naposledy v životě ze zadní lavice, ve výchově platí, že ideje a programy působí zásadně jen natolik, nakolik působí lidé, kteří jsou jejich nositeli.“ (Pávková, 1999, s. 51). Jak Pávková uvádí dále, zvláště významné jsou tyto vztahy pro děti ohrožené a rizikové, protože často hluboký vztah s vychovatelem v ústavním zařízení je jediným hodnotným vztahem k dospělému.

Význam funkčních vztahů je tedy ve výchovném působení nesporný. Na vytváření kvalitních fungujících vztahů musí vychovatel neustále pracovat a upevňovat je. Pokud se podaří takové vztahy navázat a udržet, vychovatel pomocí nich předává dětem určité hodnoty, kterými se děti řídí a vezmou je za své, později jsou schopny tyto hodnoty předávat dál. Dobrý vychovatel je především takový vychovatel, který je ochotný věnovat dítěti dostatek času, dítě ví, že se mu může kdykoliv s jakýmkoliv problémem svěřit. Důležitým prostředkem k navazování vztahů je komunikace, a to nejen prosté sdělování informací, ale především komunikace neverbální, která je často označována za důležitější než komunikace verbální. Při sdělování informací je nutné si všimnout, jak se dítě cítí, jaké má pocity, zda nám důvěřuje. Vychovatel by měl především ovládat umění aktivního naslouchání, musí dítě chápat a dokázat se vcítit do jeho situace nebo problému. Pokud se podaří vytvořit mezi vychovatelem a dětmi hluboký citový vztah založený na důvěře a porozumění, pro děti v ústavní péči to znamená obrovské plus pro jejich úspěšný vstup do samostatného života. Stejně jako vztah mezi vychovatelem a dítětem jsou i velmi důležité vzájemné vztahy mezi dětmi a v neposlední řadě i vztahy mezi vychovateli navzájem. Děti se učí především napodobou od dospělých, dospělí jsou jim vzorem a podle toho se potom chovají vzájemně i

k sobě. Podle Pávkové (1999) právě tyto vzájemné vztahy potom určují celkové sociální klima a sociální atmosféru v dětských domovech.

3.3 Shrnutí teoretické části

Pokud dítě nemůže žít ve vlastní rodině, existuje systém náhradní výchovné péče. Tu dělíme na náhradní rodinnou péči (adopce, pěstounská péče) a ústavní a ochrannou výchovu. Zařízení ochranné a ústavní výchovy se stala poslední dobou terčem kritiky veřejnosti, proto jsem se zaměřila především na problémy, které jsou aktuální právě pro tento způsob výchovy dětí.

Vychovatelé v zařízeních ústavní péče hrají zvlášť významnou úlohu, protože dětem musí kromě funkce výchovné dokázat nahradit i roli rodičovskou. Na osobnost vychovatele v NVP jsou tedy kladeny značné nároky, a to nejen na jeho kvalifikaci, která je daná zákonem č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, ale především musí mít vysoké morální a osobnostní kvality. Musí být schopen vést výchovně-vzdělávací činnost v těchto zařízeních takovým způsobem, aby byly děti připraveny pro samostatný a plnohodnotný život, co nejlépe se integrovaly do společnosti, navazovaly kvalitní mezilidské vztahy. Toto jsou obecné výchovné cíle dětí v ústavní péči. Specifické výchovné cíle potom vychází z RVP a formují se s ohledem na jednotlivé složky výchovy. Pro kvalitní výchovně-vzdělávací činnost je tedy nutné tuto činnost nejprve naplánovat. Pozornost je také nutné věnovat řízení a organizaci práce v zařízení, je nutné dbát na kvalitní využívání volného času dětí. S tím úzce souvisí i prostředí a materiální vybavení, které by mělo poskytovat dětem co nejvíce podnětů. V neposlední řadě musíme mít na zřeteli kvalitu vzájemných vztahů v zařízení, protože právě děti v ústavní péči nejvíce trpí citovou deprivací. Je pro ně důležitější než pro kohokoliv jiného, aby v zařízení fungovaly vzájemné vztahy co nejlépe, aby si vychovatelé dokázali s dětmi vytvářet hluboké, opravdové a láskyplné vztahy založené na důvěře a porozumění.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 ZÁKLADNÍ INFORMACE O VÝZKUMU

4.1 Cíl a formulace výzkumného problému

Práci na stanovení výzkumného problému jsem začala již v teoretické části. Pomocí literatury jsem se snažila získat co největší množství informací o problematice náhradní výchovné péče, seznámila jsem se se současným stavem v dětských domovech. Spoustu informací jsem získala také během své praxe v dětském domově v Olomouci.

Cílem mé bakalářské práce je poskytnout přehled o aktuálních problémech, se kterými se potýkají vychovatelé v dětských domovech.

4.1.1 Hlavní výzkumný problém

- **Co považují vychovatelé v zařízeních ústavní výchovy za hlavní problémy ve své práci?**

Dílčí výzkumné problémy

- **Je výchovně-vzdělávací činnost v zařízeních ústavní péče vedena tak, aby děti byly připraveny na vstup do samostatného života?**
- **Jak je možné pomoci dětem opouštějícím dětský domov na prahu dospělosti při jejich začleňování do společnosti?**

4.2 Metodika výzkumu

- Aplikovaný, empirický, kvantitativní výzkum
- Popisný výzkumný problém
- Dotazníkové šetření
- Skupinový výběr
- Technika: sběr dat pomocí dotazníků, analýza dat

4.2.1 Výběr metody

Pro kvantitativní výzkum jsem se rozhodla proto, že se ve své bakalářské práci snažím zmapovat problémy náhradní výchovy očima většího počtu lidí. Jak uvádí Chráska (2007),

dotazník je v pedagogickém výzkumu velmi frekventovanou metodou získávání dat. „Samotný dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na která dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně.“ (Chrásková, 2007). Výhodou dotazníku je především získání velkého množství údajů od velkého počtu respondentů za poměrně krátkou dobu. Bohužel dotazník má i své nevýhody. Např. Švec (In Maňák, 2004) spatřuje hlavní nevýhodu v tom, že pod záplavou otázek a odpovědí se ztrácí respondentova osobnost, respondent často nemá prostor k vyjádření svých myšlenek, pocitů a názorů.

4.2.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor v tomto případě tvoří všichni vychovatelé, případně jiní pracovníci dětských domovů, dětských domovů se školou, výchovných ústavů a dětského diagnostického ústavu, kteří se věnují výchovně-vzdělávací práci v Olomouckém kraji.

Jednalo se o tato zařízení ústavní výchovy:

- Církevní dětský domov Emanuel, Stará Ves
- Dětský domov Pavučinka Šumperk
- Dětský domov Přerov
- Dětský domov Hranice
- Dětský domov Olomouc
- Dětský domov Lipník nad Bečvou
- Dětský domov Plumlov
- Dětský domov Jeseník
- Dětský domov Konice
- Dětský domov se školou Veselíčko
- Dětský diagnostický ústav Olomouc – Svatý Kopeček
- Výchovný ústav a dětský domov se školou Šumperk
- Dětský domov Litovel
- Dětský domov Prostějov.

4.2.3 Popis dotazníku

Typ otázky	Otázka č.
Uzavřená otázka	1, 2, 5, 12, 14
Polootevřená otázka	3, 4, 6
Otevřená otázka	9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 19
Škálová otázka	7, 8, 17

Tab. 1. Druhy položek v dotazníku

Co zjišťují jednotlivé položky v dotazníku:

- Č. 1, 2, 3, 4, 5, 6 – otázky zjišťující demografické údaje (pohlaví, věk, vzdělání, zaměstnání, délka zaměstnání, pracovní zařazení)
- Č. 7 – otázka zjišťující spokojenost se svou prací
- Č. 8, 9, 10 – otázky zjišťující vztahy v zařízení ústavní péče (mezi dětmi v zařízení, mezi zaměstnanci, spolupráce s rodiči, vztahy zařízení s jinými výchovně-vzdělávacími institucemi)
- Č. 11 – popis nejčastějších výchovných problémů dětí
- Č. 12, 13 – zjištění organizace dětí ve skupinách, prostor pro vyjádření výhod či nevýhod tohoto organizačního uspořádání
- Č. 14 – označení výchovného stylu, který respondent upřednostňuje ve výchovně-vzdělávací práci s dětmi
- Č. 15, 16 – prostor pro popis konkrétních činností, které převažují ve výchovně-vzdělávacím procesu
- Č. 17, 18 – názory respondentů na připravenost dětí na začlenění do běžného života, názory, jak by bylo možné tuto připravenost zvýšit
- Č. 19 – prostor pro respondenty uvést další problémy, se kterými se potýkají při své práci.

5 REALIZACE A VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Při realizaci výzkumu jsem oslovila ředitele jednotlivých zařízení ústavní výchovy a požádala je o vyplnění dotazníků vychovateli. Tyto dotazníky jsem následně zaslala poštou. K dispozici jsem měla také elektronickou verzi, které někteří vychovatelé využili. Musela jsem bohužel počítat s malou návratností. Rozesláno bylo přibližně 230 dotazníků, z nichž se mi vrátilo 102. Po shromáždění vyplněných dotazníků od respondentů jsem musela dotazníky nejdříve zkontrolovat, zda byly správně vyplněny. Nyní jsem mohla přejít ke zpracování dat.

5.1 Zpracování dat

Získaná data jsem zpracovávala ručně. Nejprve bylo nutné u otevřených otázek provést kategorizaci, tzn. že jsem vytvořila určitý počet kategorií a do nich přiřazovala jednotlivé odpovědi. Pokud se některé odpovědi vyskytovaly jen zřídka, zvolila jsem kategorii „jiná odpověď“. U otázek uzavřených tvořily kategorie nabízené odpovědi. Dále bylo nutné odpovědi třídit. Rozhodla jsem se pro třídění prvního stupně, což je, jak uvádí Chráska (2007), postup, pomocí něhož zjišťujeme, kolik respondentů má společný jeden znak. Použila jsem čárkovací metodu, abych spočítala stejné odpovědi a poté zjistila absolutní a relativní četnost. Tyto údaje jsem uvedla ke každé otázce do tabulky, případně grafu a přidala slovní vyjádření.

5.2 Vyhodnocení jednotlivých otázek

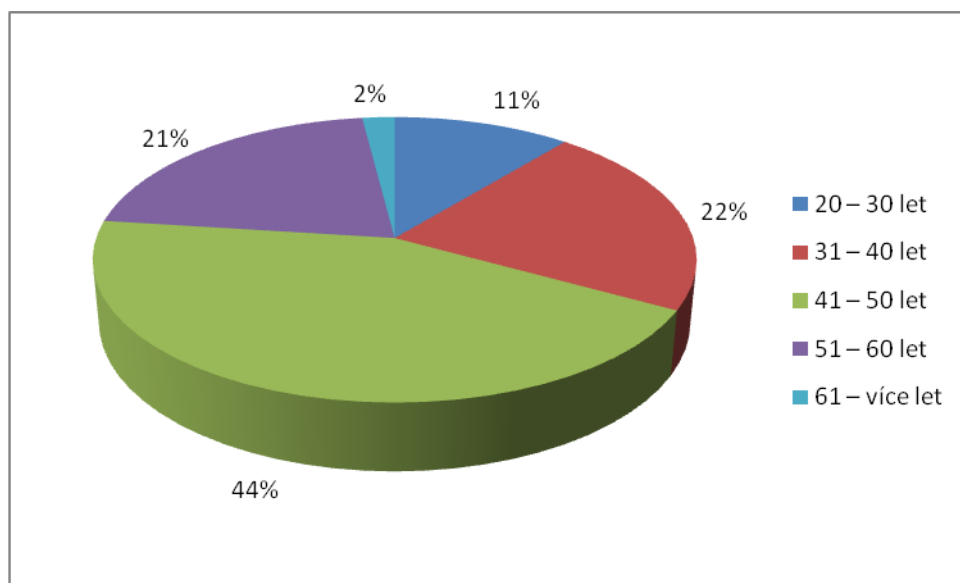
Otázka č. 1: Jaké je vaše pohlaví?

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Žena	63	62
Muž	39	38
Celkem	Σ 102	Σ 100,0

Tab. 2 Pohlaví respondentů

Přestože procento žen je podstatně vyšší než procento mužů, z tabulky je patrné, že došlo k výraznému posílení mužské části populace na místa vychovatelů v dětských domovech. Dříve bylo běžným jevem, že místa vychovatelů zaujímaly především ženy. Dnes je v dětských domovech snaha o to, aby každá rodinná skupinka měla jak ženský, tak i mužský vzor.

Otázka č. 2: Do které věkové skupiny patříte?

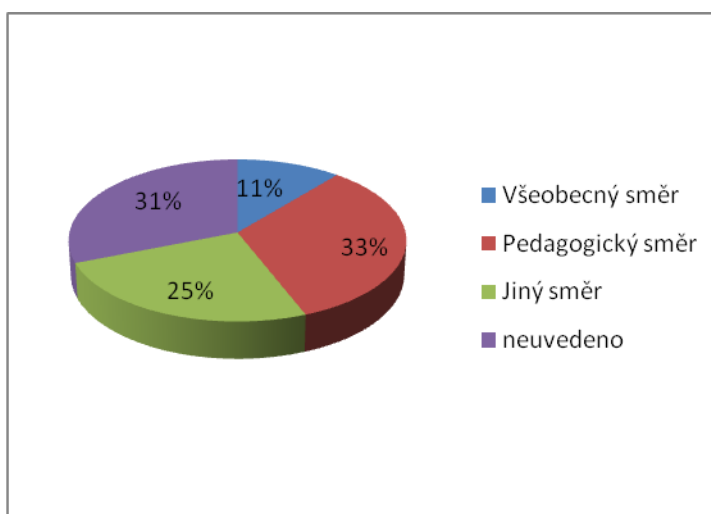
Obr. 1. Věk respondentů

Otázka č. 3: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání? (Uveďte jakého směru)

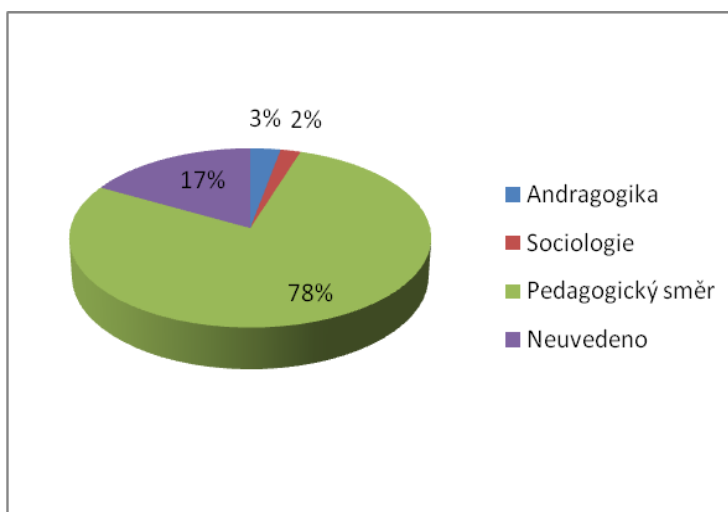
Nejvyšší dosažené vzdělání	Absolutní četnost	Relativní četnost
SŠ	36	35
VŠ	59	58,5
Jiné	7	6,5
Celkem	Σ 102	Σ 100

Tab. 3. Nejvyšší dosažené vzdělání

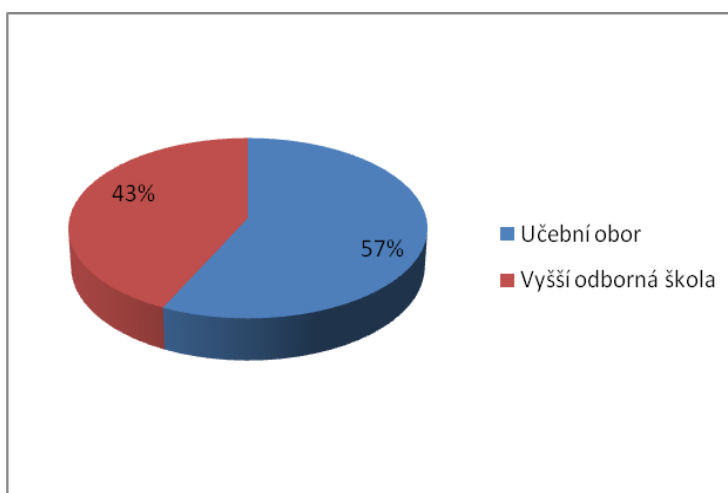
Vychovatelé v zařízení náhradní péče by měli mít odpovídající vzdělání podle zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, jak uvádím v kapitole 3.1. Z tabulky je patrné, že pouze 58,5% respondentů má vysokoškolské vzdělání, zdaleka ne všichni odpovídajícího směru. Pro názornost uvádím níže jednotlivá studijní zaměření středoškoláků a vysokoškoláků. V kolonce „jiné“ respondenti uvedli učební obor a vyšší odbornou školu.

Obr. 2. Studijní zaměření středoškoláků

Obr. 3. Studijní zaměření vysokoškoláků

Obr. 4. Jiné vzdělání

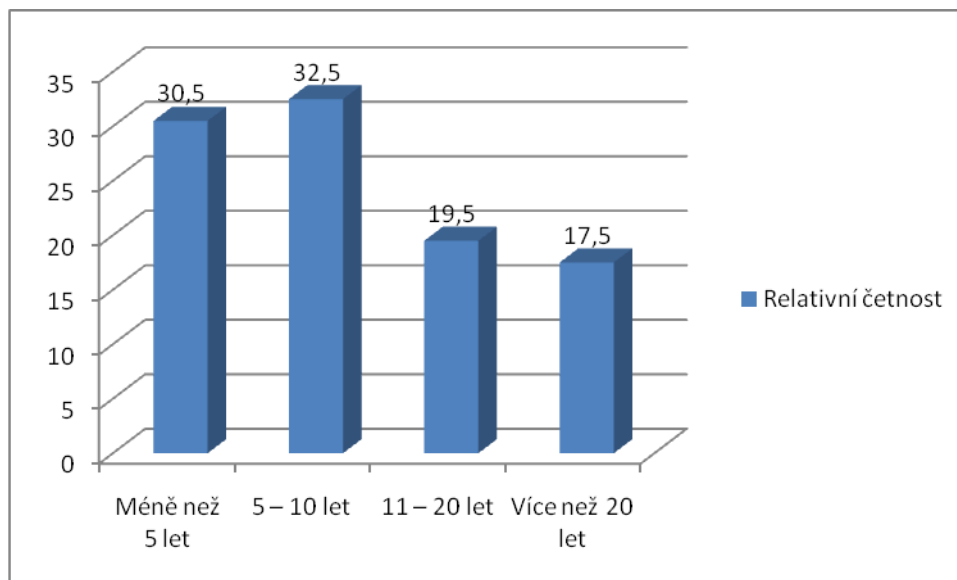
Otázka č. 4: V jakém zařízení ústavní péče pracujete?

Typ zařízení	Absolutní četnost	Relativní četnost
Dětský domov	64	63
Dětský domov se školou	23	22,5
Výchovný ústav	9	9
Jiné (DDÚ)	6	5,5
Celkem	Σ 102	Σ 100

Tab. 4. Typ zařízení

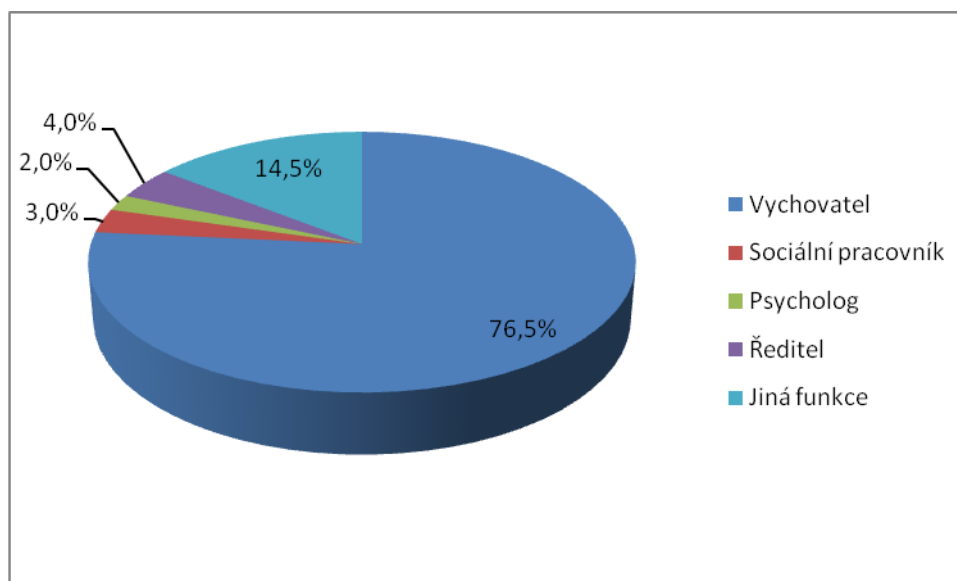
Jak uvádí tabulka č. 4, z oslovených výchovných pracovníků zařízení ústavní výchovy vyplnilo dotazník 64 respondentů z dětských domovů, 23 respondentů z dětských domovů se školou, 9 respondentů z výchovného ústavu a 6 respondentů z dětského diagnostického ústavu. Máme zde tedy zastoupeny všechny typy ústavní péče, které jsem oslovila.

Otázka č. 5: Jak dlouho pracujete v zařízení zajišťující péči a výchovu dětem z dysfunkčních rodin (v současném i minulých)?

Obr. 5. Doba působení v zařízení ústavní péče

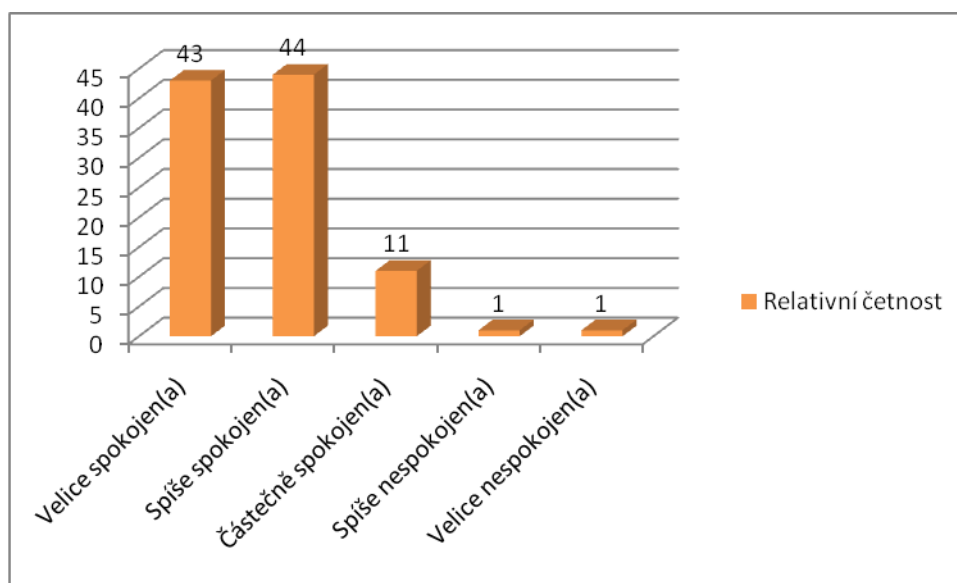
Otázka č. 6: Jakou funkci zastáváte?

Obr. 6. Funkce respondentů v zařízení ústavní výchovy

Do funkce vychovatelů jsem zařadila také vedoucí vychovatele a zástupce ředitele. V kolonce „Jiná funkce“ se objevuje především asistent vychovatele (9 respondentů), učitelé (2 respondenti) a zdravotní sestra (4 respondentky – z dětského domova, který nahrazuje péči a výchovu dětem do 6 let).

Otázka č. 7: Jste se svou prací spokojen(á)?

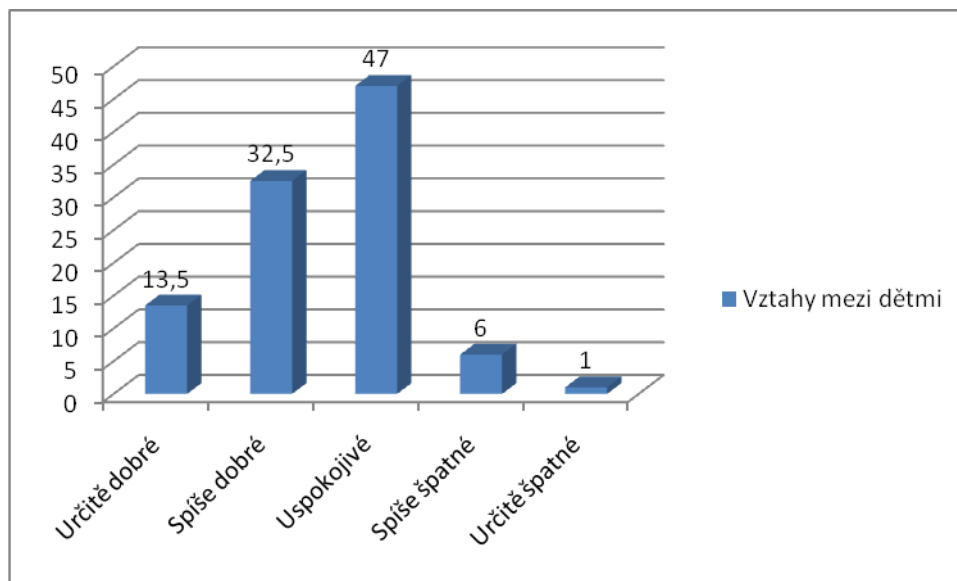

Obr. 7. Míra spokojenosti s prací

Odpovědi, které udávají míru spokojenosti, jsou překvapující. Poslední dobou se často hovoří o vysoké fluktuaci vychovatelů, za což může psychicky náročná a zodpovědná práce, neadekvátně oceněná finančně. Z výsledku výzkumu však vyplývá, že pouze 2% respondentů jsou se svou prací nespokojena, 11% je spokojených jen částečně, zbývajících 87% je spokojeno buď spíše nebo velice.

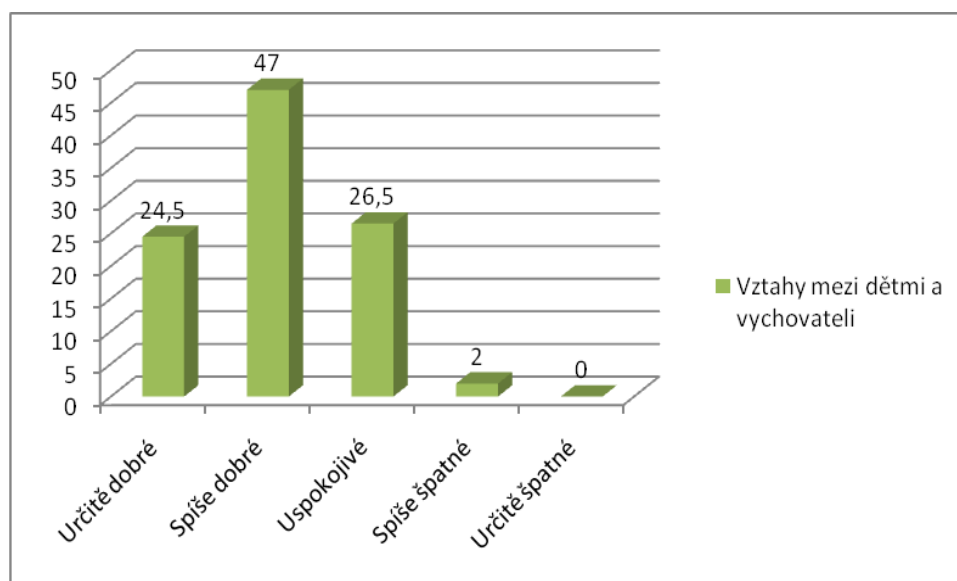
Otázka č. 8: Jaké jsou podle vašeho názoru vztahy v tomto zařízení?

Tato otázka má ukázat, jak z pohledu vychovatelů fungují vzájemné vztahy mezi dětmi, dále mezi dětmi a vychovateli a také mezi zaměstnanci navzájem. Výsledky ukazují následující grafy.

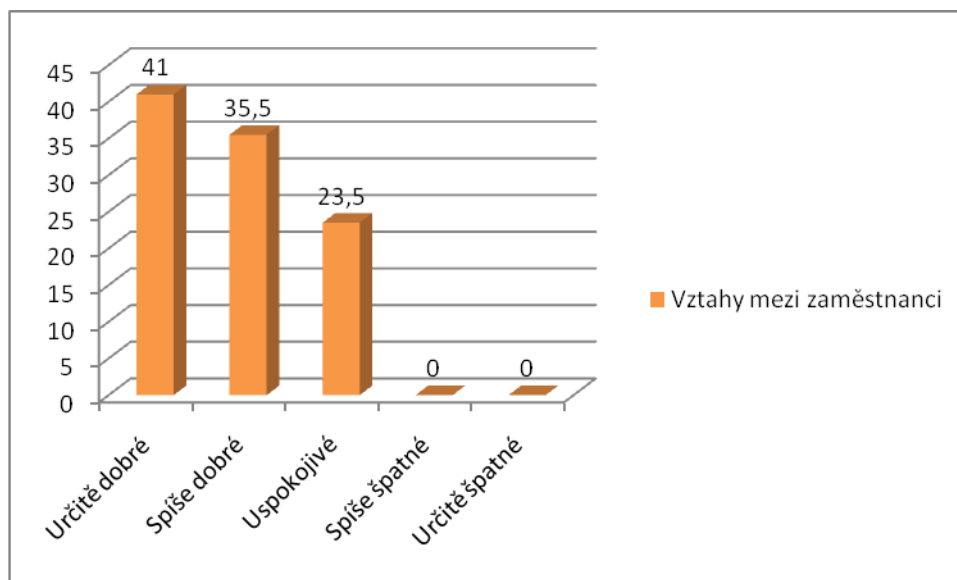
Obr. 8. Vztahy mezi dětmi

Z tohoto grafu je patrné, že vztahy mezi dětmi jsou vesměs uspokojivé. 7% vychovatelů, kteří vidí vztahy mezi dětmi jako spíše špatné nebo určitě špatné, pracují vesměs ve výchovném ústavu, kde výchovné problémy dětí jsou podstatně větší než v běžných dětských domovech. Ostatní respondenti udávají vztahy mezi dětmi z velké části uspokojivé (47%), spíše dobré (32,5%) a určitě dobré (13,5%).

Obr. 9. Vztahy mezi dětmi a vychovateli

Vztahy mezi dětmi a vychovateli vidí respondenti pozitivněji, pouze 2% respondentů vidí tyto vztahy spíše špatně (opět vychovatelé z výchovného ústavu), ostatní volili mezi možnostmi „uspokojivé“ (26,5%), spíše dobré (47%) a určitě dobré (24,5%).

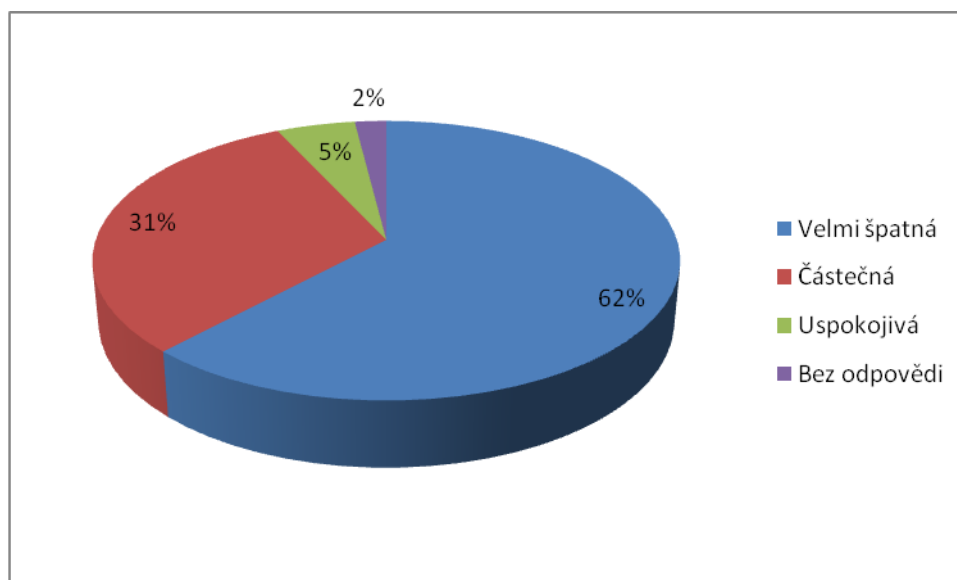

Obr. 10. Vztahy mezi zaměstnanci

Vztahy mezi zaměstnanci dopadly podle očekávání nejlépe. Jako špatné nevidí vzájemné vztahy na pracovišti nikdo z respondentů. Celých 41% vidí tyto vztahy jako určitě dobré, 35,5% jako spíše dobré a pouze 23,5% jako uspokojivé. To je určitě obrovské plus pro děti, protože ty se učí především nápodobou a vychovatelé jim mohou být dobrým vzorem při formování vztahů.

Otázka č. 9: Jaká je spolupráce s biologickými rodiči?

Protože tato otázka je otevřená, rozdělila jsem si odpovědi do čtyř kategorií. Do 1. kategorie jsem zařadila respondenty, podle nichž je spolupráce s rodiči velmi špatná, do 2. kategorie respondenty, kdy vidí spolupráci s rodiči individuálně a 3. kategorie zahrnuje respondenty, podle nichž je spolupráce uspokojivá. 4. kategorie zahrnuje respondenty bez odpovědi.

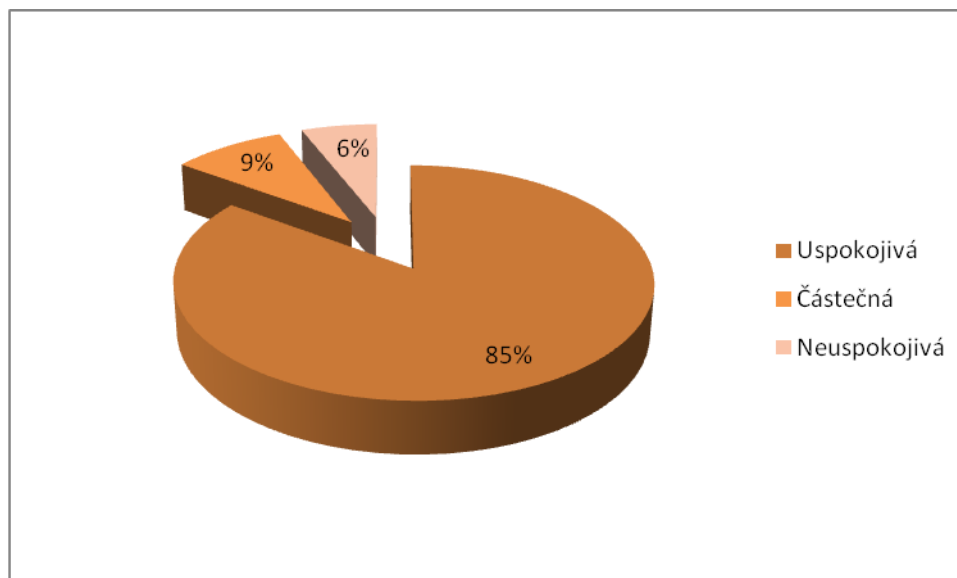

Obr. 11. Spolupráce s rodiči

62% dotázaných vidí spolupráci s biologickými rodiči dětí jako velice špatnou. S rodiči se příliš nedaří navázat kontakt, rodiče nejeví zájem, jsou nespolehliví. Jako velký problém vidí respondenti vyhýbání se povinností (především placení výživného), špatný vliv rodičů na děti. Rodiče často narušují výchovu, jdou dětem špatným příkladem, podporují negativní projevy dětí, jako problém tu vychovatelé vidí nemožnost omezit rodičovská práva tam, kde by to dítěti pomohlo. 31% respondentů uvedlo, že spolupráce s biologickými rodiči je velmi individuální, záleží na konkrétní rodině. 5% respondentů uvedlo, že spolupráce s rodiči je uspokojivá. 2% respondentů nedokázala spolupráci s rodiči posoudit, protože se jich netýká (vykonávají funkci asistenta vychovatele).

Otázka č. 10: Jak podle Vás funguje komunikace a spolupráce s jinými výchovně-vzdělávacími institucemi (mateřská škola, škola, zájmové organizace...)?

Stejně jako u předchozí otázky jsem si musela odpovědi rozdělit do jednotlivých kategorií, a to: spolupráce uspokojivá, částečná a neuspokojivá.

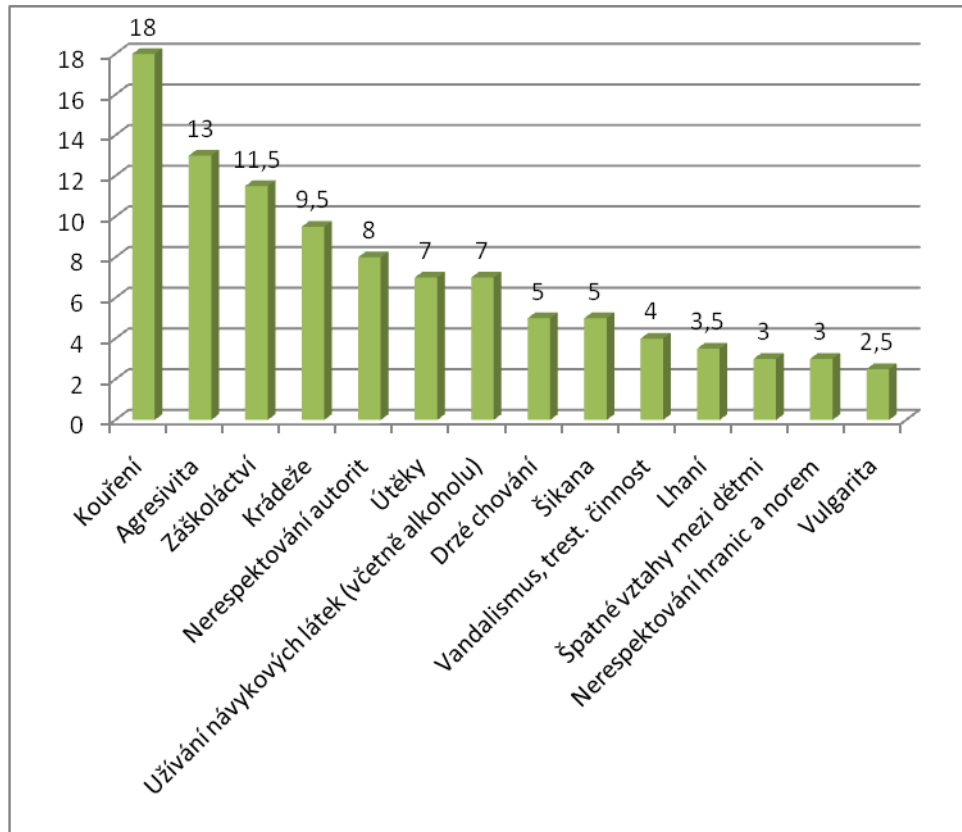

Obr. 12. Spolupráce s výchovně-vzdělávacími institucemi

Celých 85% dotázaných vidí spolupráci s jinými výchovně-vzdělávacími institucemi jako uspokojivou až velmi dobrou. Spolupráce neprobíhá pouze na úrovni třídních schůzek a konzultací ohledně prospěchu a kázeňských přestupků dětí, ale tyto instituce nabízí dětským domovům např. účast na akcích a soutěžích, které pořádají. 9% respondentů vidí spolupráci jako částečně uspokojivou, většinou to záleží na konkrétním případě a konkrétní osobě, se kterou jednájí. Zbývajících 6% respondentů uvádí, že spolupráce je nedostatečná, často se při jednání s těmito institucemi cítí v pozici slabšího, ne jako partneři.

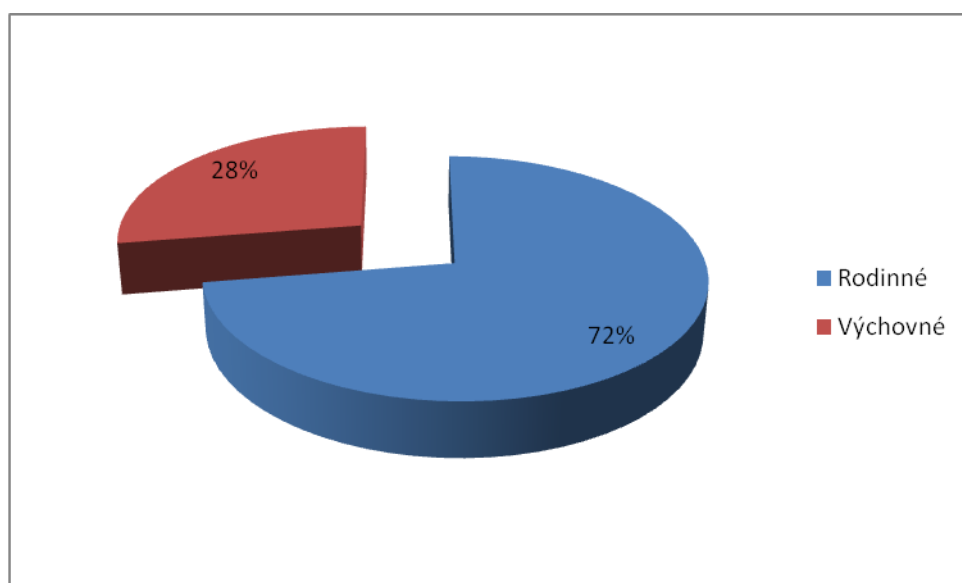
Otázka č. 11: Jaké jsou podle Vás nejčastější výchovné problémy dětí?

Odpovědi respondentů jsem kategorizovala do skupin, uvedených v následujícím grafu. Nejčastější výchovné problémy dětí jsem seřadila sestupně podle četnosti odpovědí.

Obr. 13. Nejčastější výchovné problémy dětí

Otázka č. 12: Jaká je ve vašem zařízení forma organizace dětí ve skupinách?

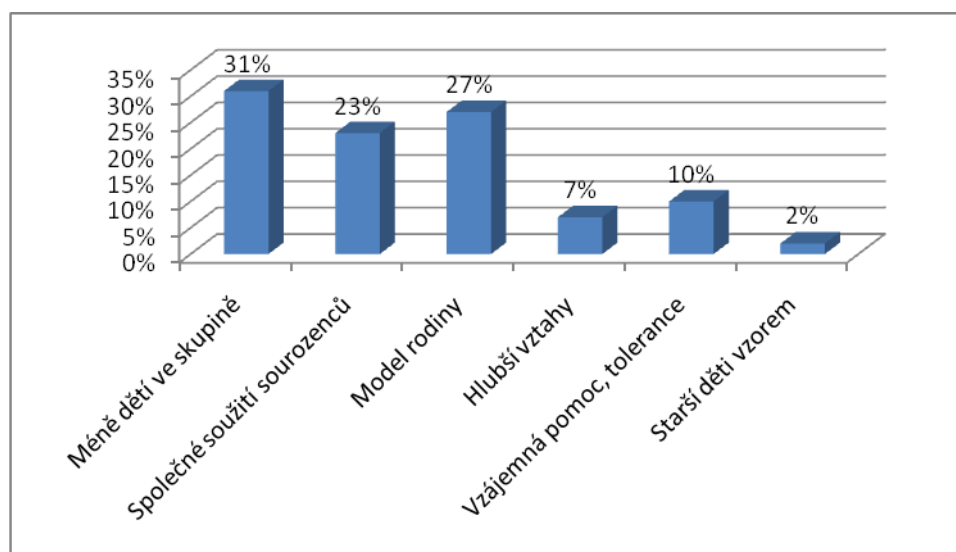

Obr. 14. Forma organizace dětí ve skupinách

Výchovné skupiny, kde jsou děti rozděleny podle věku, pohlaví, případně specifických problémů, jsou podle respondentů již pouze v dětském diagnostickém ústavu, výchovném ústavu a v dětském domově se školou. Jinak v klasických dětských domovech již všude výchovné skupiny byly nahrazeny skupinami rodinnými. Jedinou výjimkou je dětský domov, který zajišťuje péči a výchovu dětem předškolního věku.

Otázka č. 13: Jaké spatřujete výhody (případně nevýhody) v novém uspořádání rodinných skupin (namísto výchovných skupin dělených podle věku, případně specifických potřeb dětí)?

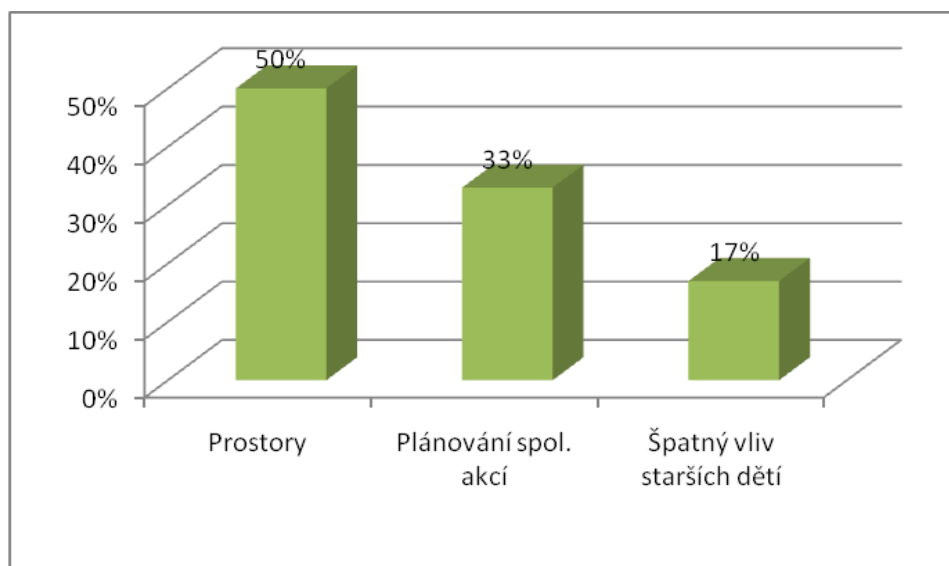
Na tuto otázku odpovídali pouze respondenti, kteří v předchozí otázce zatrhlí možnost „Rodinné skupiny“. Z těchto 74 respondentů pouze 3 odpověděli, že v novém uspořádání rodinných skupin nespatřují žádné výhody, jde jen o formální změnu názvu. Zbývajících 71 respondentů uvedlo spoustu výhod a několik nevýhod, které ukazují následující grafy.

Obr. 15. Výhody rodinných skupin

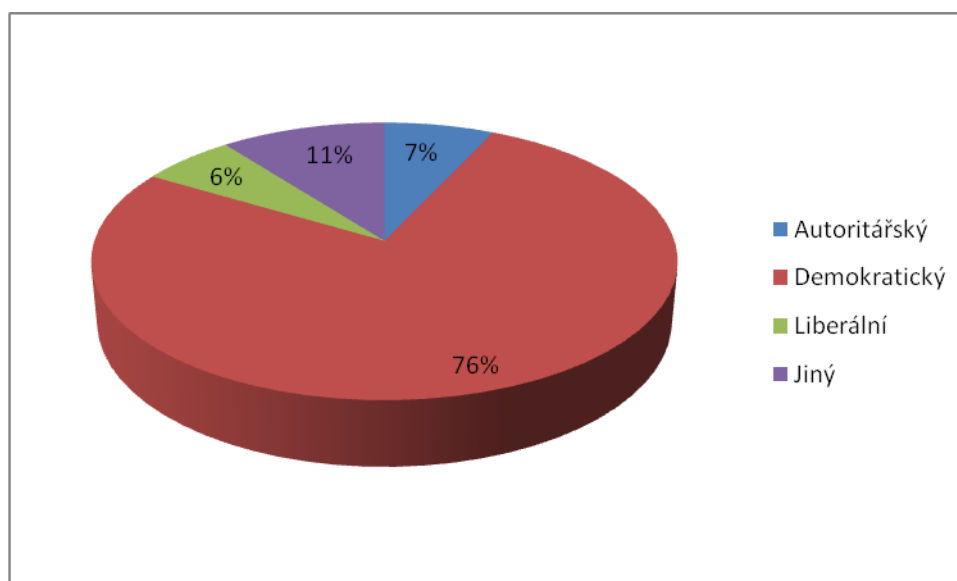
Mezi nejčastější výhody rodinných skupin patří především přiblížení se klasickému modelu rodiny, ve skupině je menší počet dětí, tím pádem je práce s nimi efektivnější, vychovatel má možnost se dítěti věnovat individuálněji. Vzájemné vztahy mezi dětmi a vychovatelem jsou hlubší a důvěrnější. Bezspornou obrovskou výhodou je umístování sourozenců do stej-

né skupiny, čímž nemusí docházet k zprětrhání rodinných vztahů. Starší děti se zapojují do péče o mladší sourozence, naučí se respektovat slabší jedince, lépe se vytváří citová pouta mezi dětmi, děti se učí vzájemné toleranci, respektu, kompromisům. Respondenti se shodují, že rodinné skupiny pro děti znamenají jednoznačně lepší možnost přípravy na samostatný život, hospodaření, chod domácnosti.

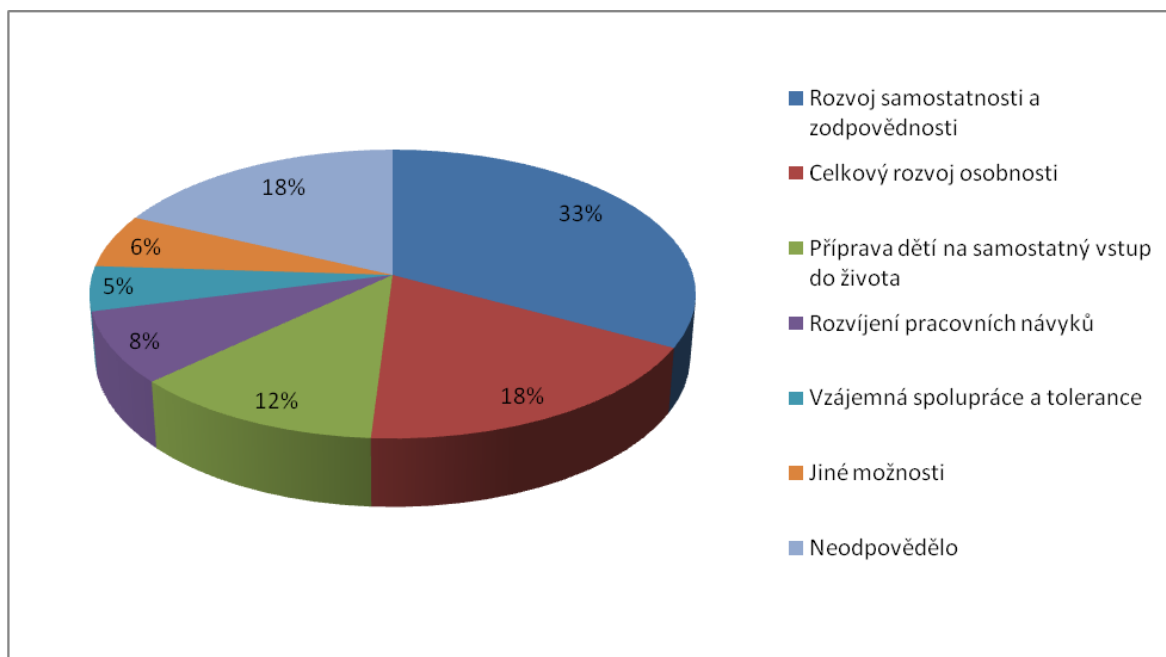
Obr. 16. Nevýhody rodinných skupin

Nevýhody spatřují respondenti především v tom, že některé dětské domovy nemají prostory uzpůsobené rodinným skupinám, nevykazují dostatek soukromí. Další nevýhodou je složitější plánování společných akcí a působení starších dětí na mladší svým špatným chováním (vulgarismy, náznaky šikany, využíváním mladších dětí – dělají práci za starší).

Otázka č. 14: Jaký upřednostňujete styl výchovy?

Obr. 17. Styl výchovy

Víc jak $\frac{3}{4}$ respondentů uvádí, že upřednostňuje demokratický styl výchovy. Autoritářský styl výchovy uplatňuje pouze 7% respondentů (všichni tito respondenti pracují ve výchovném ústavu nebo dětském domově se školou). Naproti tomu liberální výchovný styl udává 6% respondentů (všichni tito respondenti pracují v běžném dětském domově, kde výchovné problémy dětí nejsou tak velké). Do kategorie „jiný“ jsem zařadila respondenty, kteří udávají kombinaci dvou, případně všech tří těchto výchovných stylů. Dle jejich názoru hodně záleží na individualitě dítěte a výchovné styly se často vzájemně doplňují. Těchto respondentů je 11%.

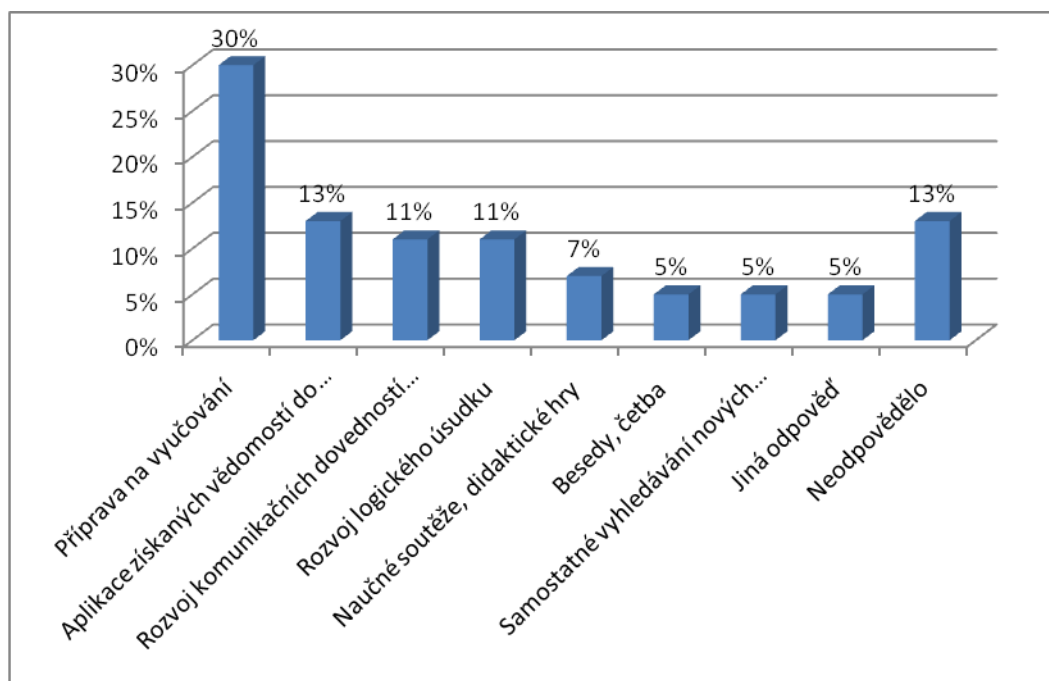
Otázka č. 15: Jak je zaměřená činnost ve výchovném procesu?

Obr. 18. Zaměření výchovně-vzdělávací činnosti

Tato otázka je opět otevřená, proto jsem odpovědi rozdělila do šesti kategorií. Rozvoj samostatnosti a zodpovědnosti zvolilo 33% respondentů. Činnosti, které jsou zaměřeny na celkový rozvoj osobnosti dítěte, uplatňuje ve své práci 18% respondentů. 12% respondentů zvolilo odpověď „Příprava dětí na samostatný vstup do života“. Tato odpověď je pro můj výzkum příliš obecná, protože se dá předpokládat, že toto je hlavní poslání všech výchovných pracovníků v zařízeních ústavní výchovy. 8% respondentů zaměřuje svou činnost především na rozvíjení pracovních návyků, protože kladný vztah k práci a zvládnutí pracovních dovedností je základním předpokladem pro úspěšné zapojení se na trhu práce. 5% respondentů upřednostňuje ve výchově učení se vzájemné spolupráci a toleranci. 6% respondentů zvolilo tyto odpovědi: dosažení co nejvyššího vzdělání, rozvoj morálních vlastností a hospodaření s penězi. Tuto kategorii odpovědí jsem označila jako „Jiné možnosti“. 18% respondentů na otázku neodpovědělo vůbec.

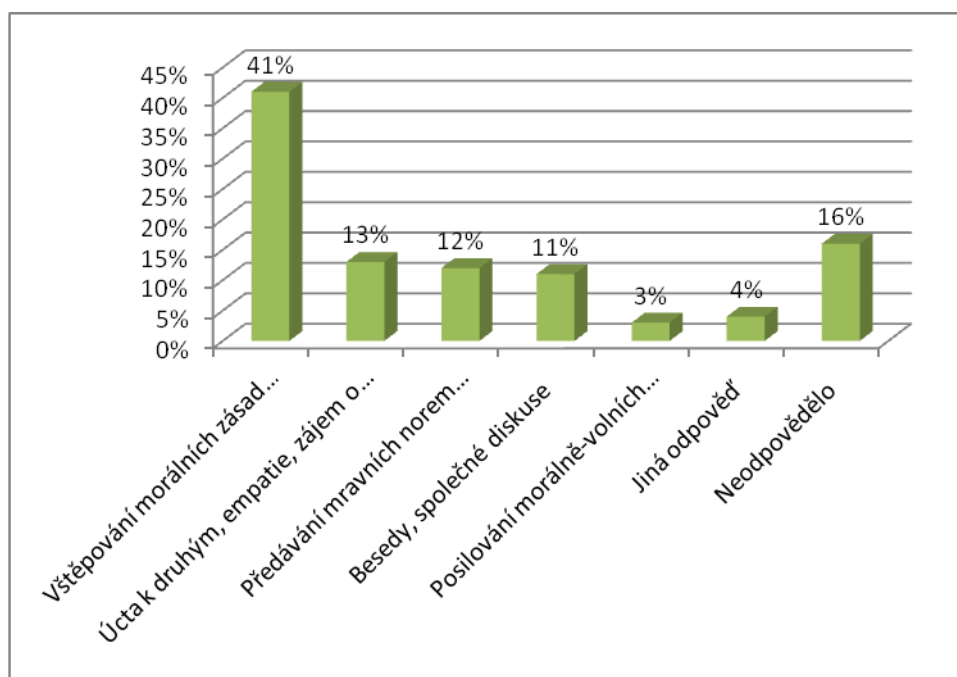
Otázka č. 16: Pokuste se prosím stručně konkretizovat obsah výchovně-vzdělávací práce v rámci jednotlivých složek výchovy:

Rozumová výchova

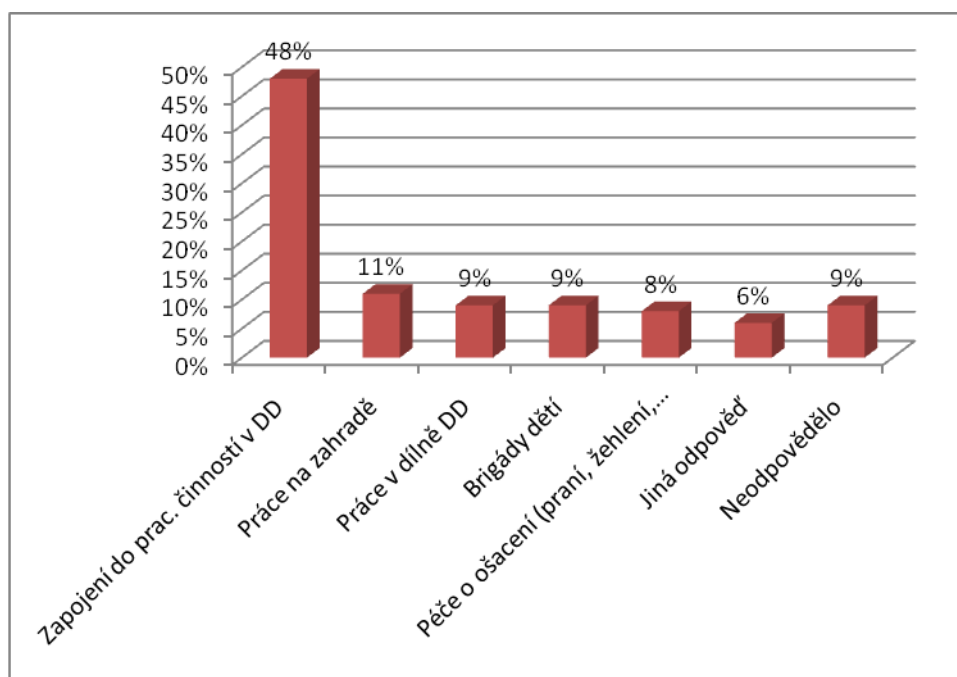

Obr. 19. Obsah rozumové výchovy

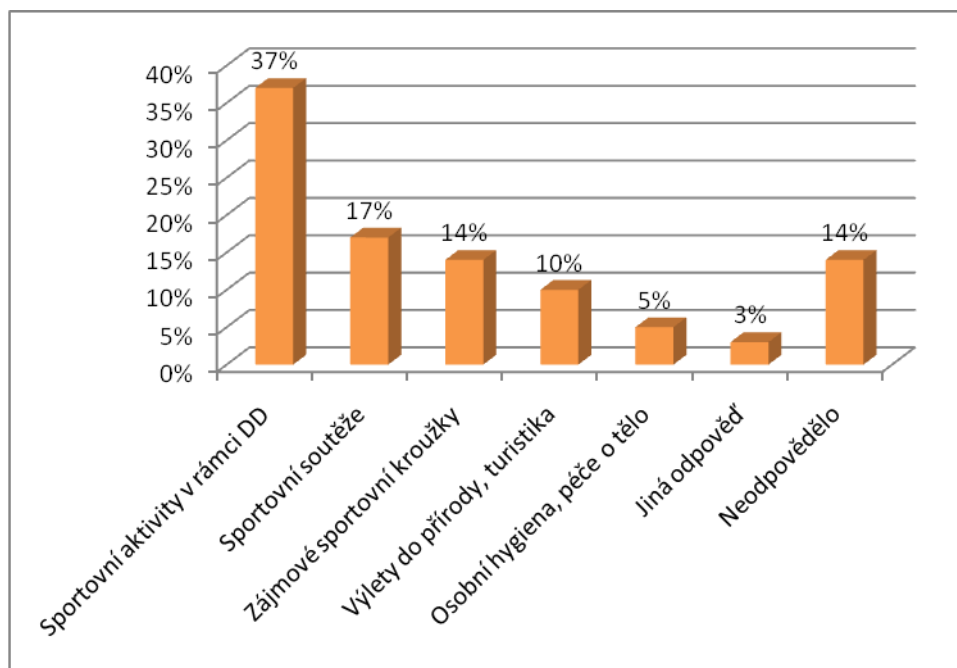
Rozumovou výchovou se snaží vychovatelé naučit děti především chápat důležitost vzdělání pro jejich budoucí život, učí je osvojovat si návyky, vedoucí k zodpovědnému přístupu k učení a sebevzdělávání, učí je logicky myslet a hledat souvislosti mezi jednotlivými jevy, vždy samozřejmě podle individuálních možností dítěte. V těchto zařízeních vychovatelé totiž musí pracovat s velmi rozdílnými rozumovými schopnostmi jednotlivých dětí. Respondenti rozumovou výchovu uplatňují především při domácí přípravě na vyučování, dále se snaží aplikovat vědomosti a znalosti získané ve škole do praxe. Rozvíjí komunikační schopnosti dětí, respondenti sem zahrnují i různé kroužky cizích jazyků v rámci volnočasových aktivit. Pro menší děti připravují různé didaktické hry a soutěže. Dále respondenti uvádí besedy, návštěvy knihoven, četbu dětí. Učí děti samostatnému vyhledávání nových informací, především prostřednictvím internetu nebo v knihovně. Do kategorie „jiná odpověď“ jsem zahrнула tyto odpovědi respondentů: řešení konkrétních životních situací, rozhovory s vychovatelem, podpora samostatného myšlení.

Mravní výchova*Obr. 20. Obsah mravní výchovy*

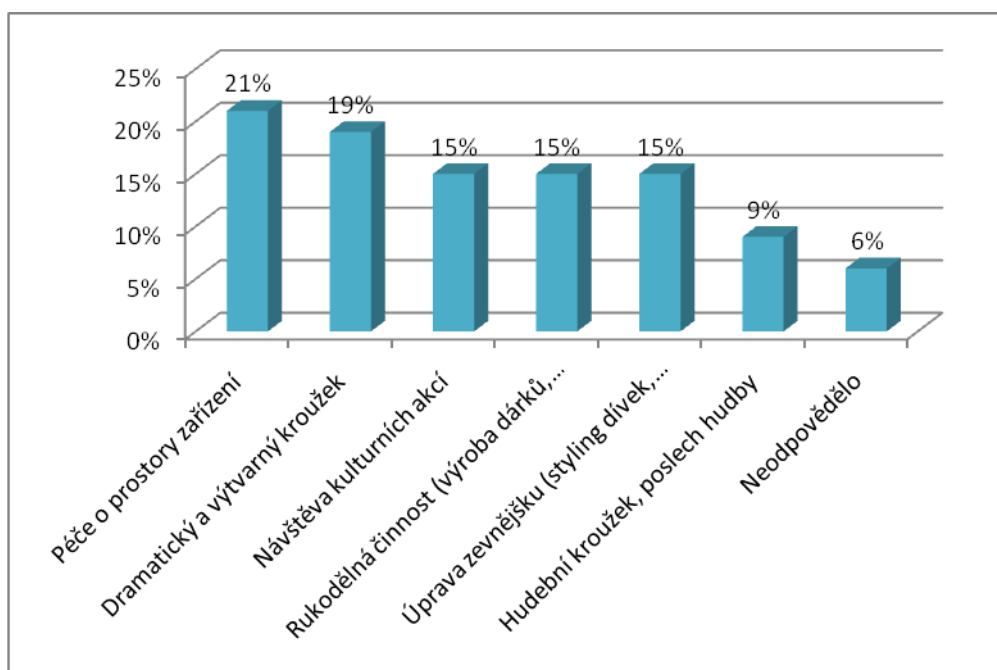
Cílem mravní výchovy je formovat morální vědomí dětí tak, aby bylo v souladu s normami společnosti. 41% respondentů se snaží dětem vštěpovat a uplatňovat morální zásady, jako je slušnost, čestnost, ochota pomoci druhým. Pro 13% respondentů je základem mravní výchovy naučit děti úctě k jiným lidem, především ke starším a slabším, rozvíjí v nich schopnost empatie, zájem o druhé. 12% respondentů předává dětem mravní hodnoty především vlastním příkladem. 11% respondentů organizuje pro děti různé besedy a společné diskuse, ty probíhají často v rámci rodinných komunit. 4% respondentů uvádí, že vyžadují od dětí dodržování daných pravidel a učí je přizpůsobovat se kolektivu, aby se rozvíjela jejich schopnost spolupráce, tolerance a pochopení. Tyto odpovědi jsem zahrнула do kategorie „jiná odpověď“.

Pracovní výchova*Obr. 21. Obsah pracovní výchovy*

Cílem pracovní výchovy je především naučit děti základním pracovním návykům, získat kladný vztah k práci. Vychovatelé se snaží vést děti k tomu, aby přijaly názor, že práce je součástí běžného života. Pracovní výchovu respondenti uplatňují především prostřednictvím zapojení do pracovních činností v DD (příprava stravy, úklid pokojů a společných prostor zařízení) – 48%. Dále respondenti uvádí práci na zahradě (11%), práci v dílně DD (9%), brigády dětí (9%), péči o ošacení (8% - praní, žehlení, drobné opravy). 6% respondentů uvedlo jinou odpověď (vedení k čistotě a pořádku, rozvoj manuální zručnosti – jemná motorika, sebeobsluha, poskytování technických informací). 9% respondentů na tuto otázku neodpovědělo.

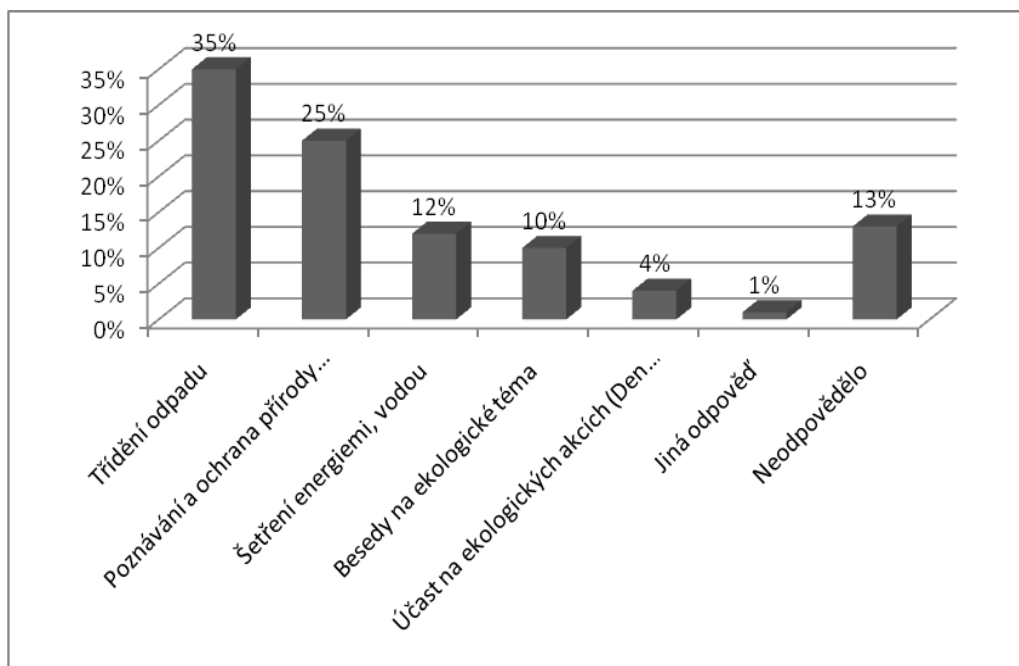
Tělesná výchova*Obr. 22. Obsah tělesné výchovy*

V rámci tělesné výchovy se vychovatelé snaží uplatňovat v dětských domovech především hry zaměřené na rozvoj a upevnění tělesného zdraví, na zvyšování fyzické kondice a zkvalitnění morálně volných vlastností. 37% respondentů uvádí, že nejvíce uplatňují sportovní aktivity v rámci zařízení (cyklistika, bruslení, plavání, lyžování, míčové hry). 17% respondentů uvádí, že organizují pro děti různé sportovní soutěže nebo se účastní soutěží mimo DD. Dále respondenti uvádí zájmové sportovní kroužky (14%), výlety do přírody a turistika (10%), osobní hygiena a péče o tělo (5%) a 3% tvoří jiné odpovědi (otužování, letní tábory). 14% respondentů neodpovědělo.

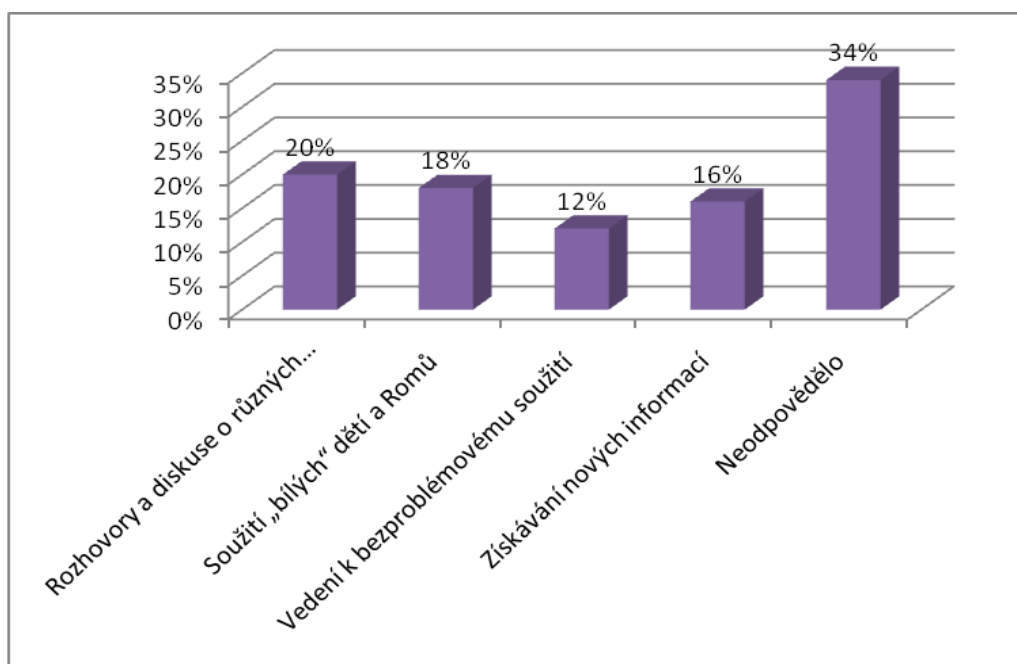
Estetická výchova

Obr. 23. Obsah estetické výchovy

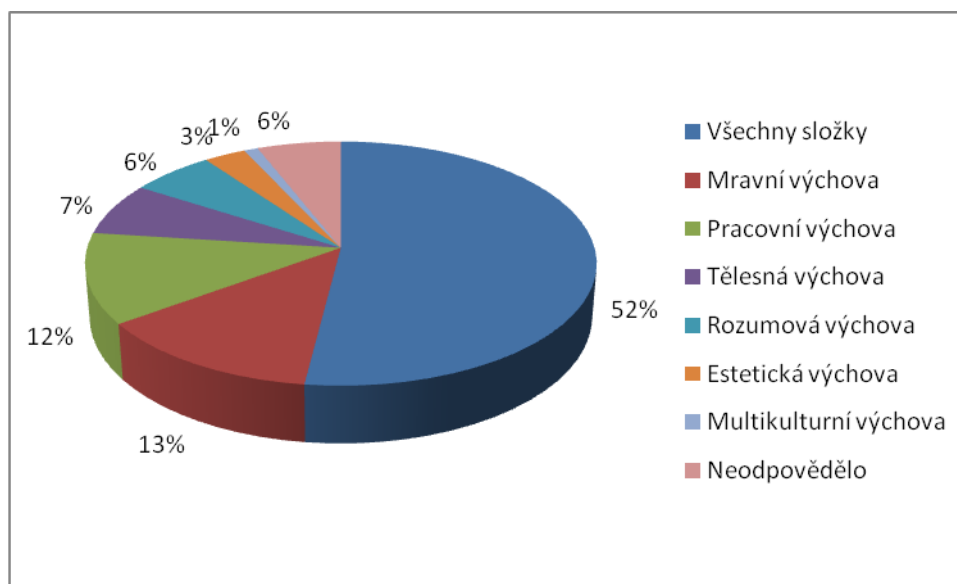
Pomocí estetické výchovy se snaží vychovatelé v dětech rozvíjet tvořivost, fantazii, formovat individuální vkus, vnímat „krásno“. Estetickou výchovu uplatňují především prostřednictvím péče o prostory zařízení, např. svátečními výzdobami v období vánoc, velikonoce a jiných svátků, děti mají možnost si samy vyzdobit svůj pokoj dle svého individuálního vkusu. Tuto variantu zvolilo 21% respondentů. 19% respondentů uvádí, že děti navštěvují dramatický či výtvarný kroužek, 15% navštěvuje s dětmi kulturní akce, jako jsou různé koncerty, divadla, kina, výstavy, expozice v muzeích, případně pořádá výlety za kulturními památkami a krásami přírody. Stejně procento vychovatelů se s dětmi věnuje rukodělné činnosti, jako je výroba různých dáreků, práce s hlínou, s papírem a jinými materiály. Další 15% uvádí úpravu zevnějšku, kam můžeme zařadit styling dívek, péči o tělo, kulturu oblékání. Podle 9% respondentů je estetická výchova rozvíjena poslechem hudby a za pomoci hudebního kroužku, kde se děti učí zpívat, hrát na hudební nástroje, některé dětské domovy pořádají koncerty. 6% respondentů na tuto otázku neodpovědělo.

Ekologická výchova*Obr. 24. Obsah ekologické výchovy*

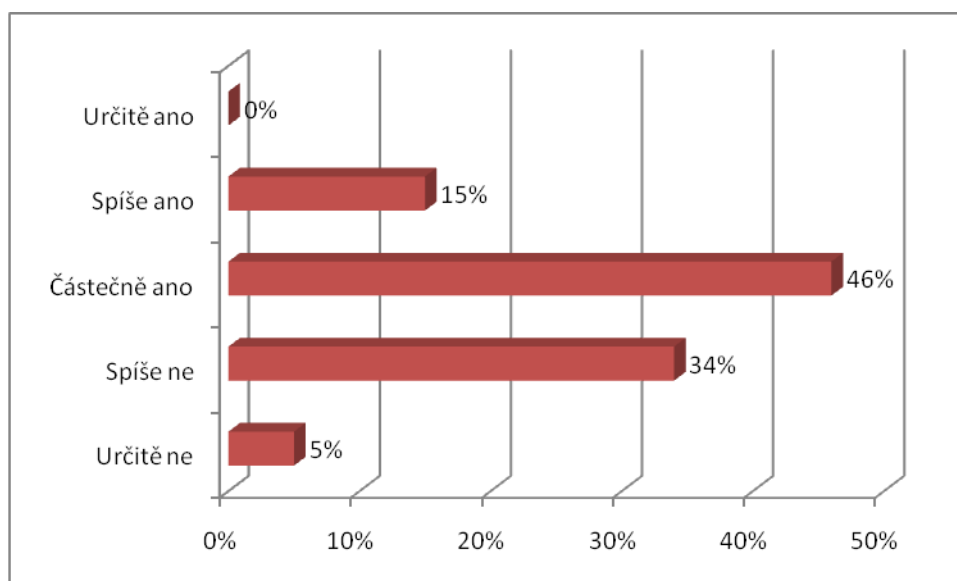
Výchovou k ekologii se snaží vychovatelé vypěstovat v dětech vztah k životnímu prostředí, naučit děti převzít zodpovědnost za to, jak bude naše planeta vypadat v budoucnu, učí je žít tak, aby nedocházelo k devastaci přírody a přírodních zdrojů. Prakticky uplatňují výchovu k ekologii především tříděním odpadů, učí se šetřit energiemi, vodou, pořádají různé besedy s odborníky na ekologické téma. Účastní se ekologických akcí, jako je Den Země, vody a další. Pořádají naučné výlety do přírody, učí je slušně se chovat v přírodě, nezhazovat odpadky, organizují brigády na úklid okolí domova. Do kategorie „jiná odpověď“ jsem zařadila nákup zboží v ekologicky šetrném obalu, podpora českých výrobků.

Multikulturní výchova*Obr. 25. Obsah multikulturní výchovy*

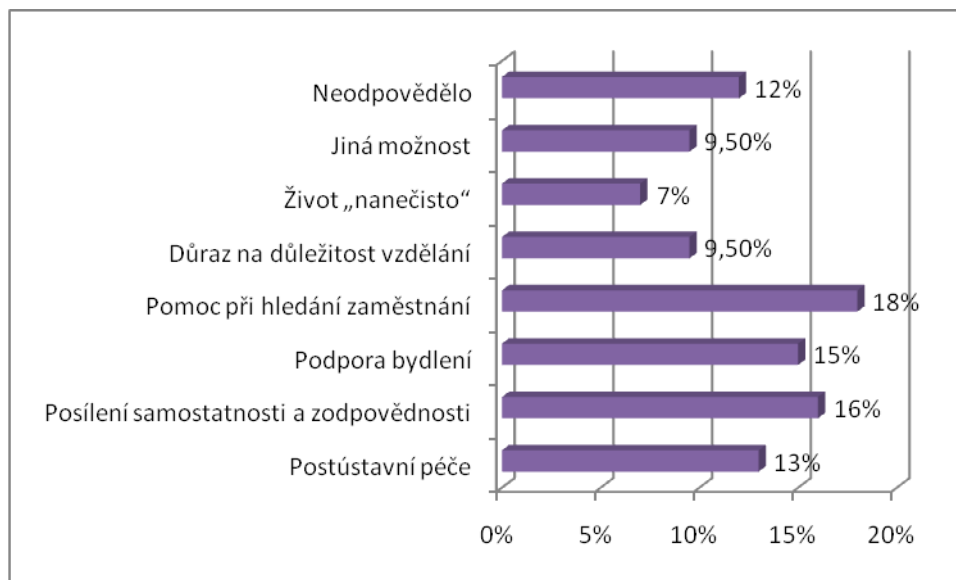
Na tuto otázku neodpovědělo celých 34%. Sem jsem zahrnula i špatné odpovědi, protože mnoho respondentů na tuto otázku mylně odpovídalo, že navštěvují kulturní akce (divadla, kina, výstavy). 20% respondentů uvádí, že multikulturní výchovu uplatňují především rozhovory a diskusemi s dětmi o různých kulturách a tradicích. 18% respondentů uvádí soužití „bílých“ a romských dětí, přičemž tyto děti většinou nemají předsudky, jsou na menšinové skupiny zvyklé, nedělají rozdíly. 12% respondentů vede děti k bezproblémovému soužití, k rozvoji respektu a tolerance vůči jiným kulturám a národnostem a 16% respondentů uvádí, že děti získávají informace o kulturách a tradicích především prostřednictvím televizních pořadů a internetu.

Jaké složce věnujete nejvíce pozornosti?*Obr. 26. Složky výchovy podle důležitosti*

Více než polovina respondentů udává, že všechny složky výchovy jsou stejně důležité, že jdou spolu ruku v ruce a vzájemně se doplňují. 6% respondentů na otázku neodpovědělo a zbývajících 42% rozděluje svou pozornost mezi složky výchovy podle přiloženého grafu.

Otázka č. 17: Jsou podle Vašeho názoru děti na prahu dospělosti připraveny na začlenění do běžného života?*Obr. 27. Připravenost dětí na samostatný život*

Otázka č. 18: Co je podle Vás možné udělat pro to, aby začleňování těchto dětí do společnosti bylo jednodušší a méně problematické?

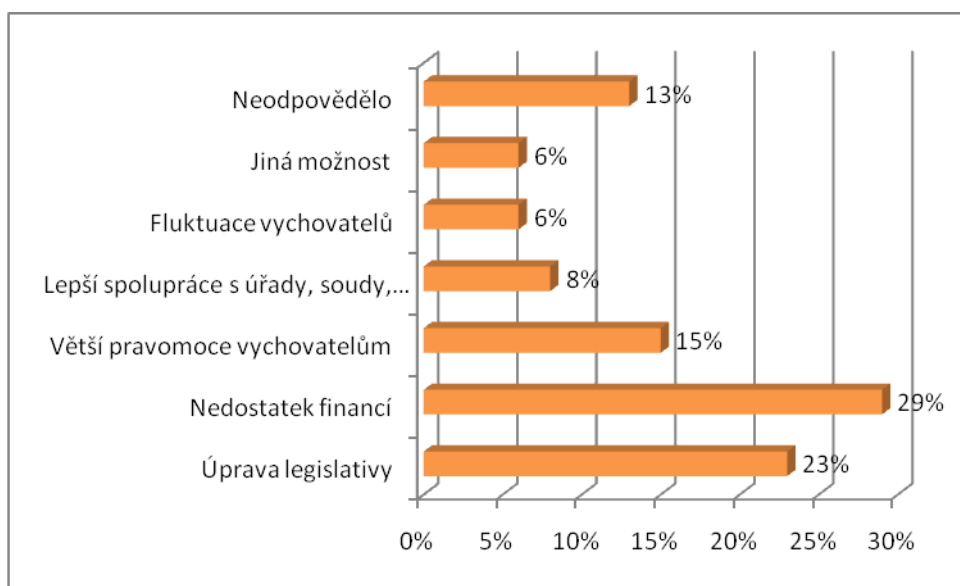

Obr. 28. Možnosti zlepšení začlenění dětí do společnosti

Jak je patrné z grafu, respondenti uvádí mnoho možností, jak by bylo možné dětem pomoci při jejich lepším začleňování do života společnosti. Hlavním problémem je nedostatek příležitostí na pracovním trhu. 18% respondentů uvádí, že je důležité dětem **pomoc při hledání zaměstnání**. Současně 9,5% respondentů uvádí, že je nutné klást větší důraz na to, aby si děti včas uvědomily **důležitost vzdělání**, což s následným hledáním zaměstnání velice úzce souvisí. Bohužel dost dětí odchází z dětského domova ještě dříve, než se stačí vyučit a pokud se vrátí do své původní rodiny, je jen mizivá šance, že si své vzdělání někdy doplní. Na druhou stranu v poslední době dětský domov opouští čím dál větší procento vysokoškoláků, u kterých jsou šance na úspěšný samostatný život podstatně vyšší. 15% respondentů uvádí, že je nutná **podpora bydlení**. Pokud dítě musí opustit dětský domov a nemá podporu ani rodiny, ani dětského domova, často záleží na štěstí, jak se mu bude dál v životě dařit. Existují sice „***Domy na půl cesty***“, které děti z DD využívají, ale je tu velmi omezený počet míst. S tímto úzce souvisí **postústavní péče**, kterou jsem zahrнула do samostatné kategorie. Podle vychovatelů postústavní péče především znamená zajistit odbornou pomoc při odchodu z dětského domova, a to např. zřízením nějaké organizace, která by systematicky pomáhala těmto dětem po určitou dobu. Tuto péči by také mohly

poskytovat přímo dětské domovy, musely by být však personálně i finančně posíleny. Dítě má sice možnost po odchodu z domova se na vychovatele kdykoliv obrátit pro radu nebo pomoc, ale ne vždy se tak děje. 7% respondentů uvádí, že by si měly děti před odchodem z domova vyzkoušet **„život nanečisto“**, což znamená mít především **dostatek bytových jednotek v rámci dětských domovů**, kde by tyto děti mohly zkusit se o sebe samostatně starat a hospodařit, přesto by byly pod dohledem DD. Někde tyto samostatné byty fungují, je jich však nedostatek. Respondenti uvádí, že děti často odchází nadšeně do samostatného života bez možnosti vyzkoušet si „život nanečisto“, dělají si velké plány, brzy ovšem zjistí, že realita je naprosto jiná než očekávaly. Značné procento respondentů (16%) se shoduje v tom, že je potřeba pracovat na **posílení samostatnosti a zodpovědnosti dětí**. Znamená to především naučit je **hospodařit s penězi, posilovat jejich průbojnost, důslednost, pozitivní vztah k práci, také posilovat pozitivní vzorce chování** a především je vést k tomu, aby si uvědomili, že nic v životě nedostanou zadarmo. Bohužel dost dětí spoléhá na to, že se o ně stará stát a ten se taky postará v jejich budoucím životě. Do kategorie „jiná možnost“ jsem zahrнула odpovědi jako: účinnější spolupráce s rodinou, zvýšení výchovného tlaku, změna celého systému ústavní péče, větší finanční zajištění dětem v začátcích, dokonce tu byl i takový názor, že není potřeba pomáhat dětem nijak, protože si děti ničeho neváží a chybí ochota z jejich strany. Těchto odpovědí bylo ale tak malé procento, že nemá význam se jimi příliš zabývat.

Otázka č. 19: Shledáváte ve své práci nějaké další problémy, které by bylo potřeba řešit?

Obr. 29. Problémy k řešení

Podle grafu je opět zjevné, že respondenti vidí spoustu dalších problémů, které je potřeba v systému náhradní výchovy řešit. Největším problémem, který se dal očekávat, je **nedostatek financí**. Ten uvádí celých 29% respondentů. Neustále se musí šetřit; pokud se dětský domov nachází v menším městě a nemá dostatek sponzorů, často potom chybí v DD materiální vybavení, vybavení pro účelné trávení volného času, např. sportovní pomůcky, potřeby pro rozvoj dětské tvořivosti atd.

Dalším významným problémem k řešení je **úprava legislativy**. Zde je bezesporu největším problémem ***rozdělení ústavní výchovy mezi tři resorty*** – ministerstvo zdravotnictví, školství a práce a sociálních věcí, což má za následek časté oddělování sourozenců podle věku a zdravotního stavu. Dítě, které se dostane do ústavní péče v útlém dětství, musí projít několika typy ústavních zařízení – od kojeneckého ústavu, přes dětský domov pro děti do 3 let, diagnostický ústav a dětský domov. Děti v kojeneckých ústavech jsou dodnes většinou vychovávány ve velkých skupinách, sestry nemají dostatek času, který by věnovaly každému dítěti, děti nemají dostatek podnětů pro svůj zdárný vývoj, stejně tak nemají možnost čerpat podněty od starších dětí. Problém vidí také respondenti u často ***zbytečného diagnostikování*** dětí bez výchovných problémů a poruch chování. V diagnostickém ústavu jsou tyto děti vychovávány společně s dětmi, které mají již za sebou zkušenosti s trestnou čin-

ností, drogami, prostitucí, alkoholem. Podle názorů respondentů by bylo dále potřeba vyřešit *statut zákonného zástupce*. Pokud jsou děti předány do ústavní péče a zákonným zástupcem zůstává biologický rodič, který dítě zdaleka nezná tolik jako vychovatel, nezajímá se o něj, někdy mu i škodí, pouze to komplikuje vyřizování některých záležitostí, jako je např. volba povolání, hospitalizace a další. Častým názorem tu bylo také *snížení hranice trestní zodpovědnosti*. Do této kategorie jsem také zařadila respondenty, podle kterých by bylo vhodné *zvýšení samostatnosti zařízení* a naopak menší zasahování zřizovatele do chodu a fungování DD (rozpočet, úvazky, normativy).

Dalším problémem jsou malé pravomoci vychovatelů. Byla by potřeba upravit současné zákony tak, aby byly dány vychovatelům větší pravomoci především při výchově problémových dětí. *Možnost sankcí za opravdu hrubé chování* je natolik omezená, že jsou naprosto neúčinné. Problémové děti často znají svá práva, kterých dokážou snadno zneužívat, ale nemají žádné povinnosti, žádnou zodpovědnost. Zvýšení pravomocí vychovatelů by se dalo zařadit do kategorie „Úprava legislativy“, ale procento respondentů, kteří vyjádřili tento problém, bylo dost vysoké (15%), proto jsem zvolila samostatnou kategorii.

8% respondentů by přivítalo lepší spolupráci s úřady, soudy a rodinou. Velmi potřebné by bylo především *zrychlení práce soudů*. V případech, kdy již pominuly důvody nařízení ústavní péče, trvá její zrušení i několik měsíců.

6% respondentů jako problém vidí časté střídání vychovatelů v zařízení, což je způsobeno, jak jsem se již zmiňovala v teoretické části, nízkým finančním ohodnocením, psychicky náročnou prací a často i nízkým uznáním společnosti. Nejde ovšem pouze o fluktuaci zaměstnanců, ale také o *časté střídání služeb*. I když převážná většina dětských domovů jsou dnes již rodinného typu, kde pro každou skupinku jsou dva vychovatelé, noční službu vykonává noční vychovatel, který často nemá odpovídající kvalifikaci a bývá zpravidla jeden až dva noční vychovatelé na celý domov. Stejně tak spoustu dalších věcí zařizuje spolu s dětmi asistent vychovatele, jako např. nákupy oblečení, vyřizování na úřadech apod. Náhradní vychovatelé přichází také v období prázdnin a dovolených. Přestože má rodinná skupina dva kmenové vychovatele, ve skutečnosti do výchovy zasahuje spousta dalších zaměstnanců.

Pod kategorií „jiná možnost“ jsem umístila problémy, jako příliš mnoho administrativy, neodpovídající kvalifikace vychovatelů, absence mužského vzoru ve výchově. 13% respondentů se k této otázce nevyjádřilo vůbec.

5.3 Shrnutí výzkumu

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit pomocí dotazníkového šetření, *jaké vidí vychovatelé v zařízeních ústavní výchovy problémy, které by bylo potřeba řešit*. Toto jsem si stanovila jako hlavní výzkumnou otázku. Podrobněji jsem se o těchto problémech rozepsala v otázce č. 19. Stručně shrnuto jde především o *změnu některých zákonů, posílení pravomocí vychovatelů, zlepšení spolupráce s úřady a soudy, nedostatek financí a s tím vším související fluktuace zaměstnanců*.

Dále jsem si stanovila dílčí výzkumné otázky. Především mě zajímalo, *zda výchovně-vzdělávací činnost v zařízeních ústavní péče je vedena tak, aby děti byly připraveny na vstup do samostatného života*. Výchovně-vzdělávací činností se podrobně zabývám jak v teoretické části, tak i v části praktické, především v otázce č. 15 a 16. Vychovatelé mi popsali celkem podrobně jednotlivé výchovně-vzdělávací činnosti, kterými se zabývají v rámci jednotlivých složek výchovy, vyjádřili se k podotázce, čemu věnují nejvíce pozornosti ve své práci. S touto výzkumnou otázkou souvisí i otázky v dotazníku č. 8 - 13. Zde zjišťuji především vztahy v rámci daného zařízení, spolupráci s rodinou i s jinými výchovně-vzdělávacími institucemi, výhody a nevýhody rodinných skupin – toto všechno má podle mého názoru velký vliv na to, zda se dětská osobnost formuje správným způsobem.

Další dílčí výzkumnou otázku, kterou jsem si stanovila, je: *Jak je možné pomoci dětem opouštějícím dětský domov na prahu dospělosti při jejich začleňování do společnosti?* Na to najdeme odpověď především v otázce č. 17, kde zjišťuji míru připravenosti dětí na vstup do samostatného života z pohledu vychovatelů a v otázce č. 18, kterou jsem podrobně rozepsala na str. 62 -63. Ve stručném výčtu jako formu pomoci dětem opouštějícím DD vidí vychovatelé *pomoc při hledání bydlení a zaměstnání, zdůrazňování nutnosti vzdělání, možnost zkusit si „život nanečisto“ a také především lepší následné péči*.

ZÁVĚR

Děti, které prožívají své dětství mimo vlastní domov, mimo svou rodinu a nejbližší příbuzné, jsou velkým způsobem ochuzeny a handicapovány do dalšího života. Strádají především citově a se svou citovou deprivací se potom potýkají celý život.

Prostřednictvím své bakalářské práce jsem se snažila nahlédnout do života těchto dětí, do výchovně-vzdělávací práce v zařízeních náhradní výchovy, zjistit, s jakými problémy se potýkají vychovatelé v těchto zařízeních, jak jsou děti připraveny na vkročení do samostatného života, až jednou budou muset opustit bezpečí dětského domova.

Spoustu potřebných informací jsem získala během své praxe, kterou jsem absolvovala v dětském domově v Olomouci, mnoho jsem se dozvěděla z odborné literatury a následně také z vyplněných dotazníků od vychovatelů.

Přestože se našlo dost problémů, se kterými se vychovatelé v dětských domovech potýkají, snaží se pro děti udělat maximum, snaží se s dětmi vytvářet si hluboké vztahy, založené na důvěře a porozumění. Ve výchovném procesu se snaží vést děti k samostatnosti a zodpovědnosti, pomáhají dětem zorientovat se v dnešním světě, prohlubují jejich znalosti a dovednosti. Vypadá to, že děti by měly být dobře připraveny na vstup do samostatného života, bohužel často tomu tak není. I přes veškerou snahu vychovatelů se na dětech podepisuje to, z jak patologického rodinného prostředí přichází. Tyto děti jsou citově vyprahlé a ze svých biologických rodin si často sebou nesou špatné vzorce chování. Podle mého názoru i při sebelepším výchovném působení se děti po opuštění domova mohou dostat do krizové situace, kdy potřebují pomoc, radu, podporuděti z funkčních rodin tu mají rodiče, u kterých najdou pochopení. Ale na koho se mohou obrátit děti z dětských domovů? Myslím, že to, co jim především chybí, je podpora, porozumění, pocit, že někam patří.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] CELÁ, J. *Kapitoly z teorie výchovy*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati. 2006. ISBN 80-7318-504-0. 93 s.
- [2] DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing. 1995. ISBN 80-7169-192-5. 248 s.
- [3] HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1. 239 s.
- [4] HRDLIČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J. *Výchovno-vzdelávací práce v dětských domovech*. Bratislava: SPN. 1989. ISBN 80-08-00047-3. 273 s.
- [5] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing. 2007. ISBN 978-80-247-1369-4. 272 s.
- [6] JANDOVÁ, R. (ed.) *Svět výchovy a vzdělávání v reflexi pedagogického výzkumu*. České Budějovice: Jihočeská Univerzita. 2007. ISBN 978-80-7394-061-4. 396 s.
- [7] MAŇÁK, J., ŠVEC V. (ed.) *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. 2004. ISBN 80-7315-078-6. 78 s.
- [8] MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. 1994. ISBN 80-85282-83-6. 98 s.
- [9] MATĚJČEK, Z. et al. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a přestouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8. 183 s.
- [10] MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON, 1993. ISBN 80-901424-7-8. 124 s.
- [11] PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5. 232 s.
- [12] SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál. 2007. 2. přepracované vydání. ISBN 978-80-7367-250-8. 224 s.
- [13] STŘELEČEK, S. a kol. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido. 1998. ISBN 80-85931-61-3. 189 s.
- [14] ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál. 2007. ISBN 978-80-7367-318-5. 143 s.
- [15] ŠPIČÁK, J. *Úvod do teorie a metod výchovné práce pro vychovatele*. Olomouc: Univerzita Palackého. 1992. ISBN 80-7067-093-2. 100 s.

- [16] VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. Kladno: AISIS, o.s., 2006. ISBN 80-239-4908-X. 226 s.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ODKAZŮ

- [17] DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy*. Praha. 2007. 29 s. [online]. URL: http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf
- [18] HOFERKOVÁ, S. *Trestní odpovědnost mládeže, ústavní a ochranná výchova*. Projekt FRVŠ č. 648/2009/G5. 2009. 17 s. [online]. URL: http://ulohy-nrp.webz.cz/Ochranna_a_ustavni_vychova_text.pdf
- [19] Zákon č. 94/1963 Sb. ze dne 4. prosince 1963 o rodině. [online]. URL: <http://zakony.kurzy.cz/94-1963-zakon-o-rodine/cast-0/>
- [20] Zákon č. 109/2002 Sb. ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. [online]. URL: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>
- [21] Zákon č. 359/1999 Sb. ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. [online]. URL: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb99359&cd=76&typ=r>
- [22] Zákon č. 563/2004 Sb. ze dne 24. Zář 2004 o pedagogických pracovnících. [online]. URL: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb04563&cd=76&typ=r>
- [23] *Výroční zpráva o činnosti DD*. Olomouc. Zář 2009. 13 s. [online]. URL: <http://www.ddolomouc.cz/download/vyrzpr.pdf>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

NRP	Náhradní rodinná péče.
RVP	Rámcový vzdělávací program.
MPP	Minimální preventivní program.
NVP	Náhradní výchovná péče.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Věk respondentů	40
Obr. 2. Studijní zaměření středoškoláků	41
Obr. 3. Studijní zaměření vysokoškoláků	42
Obr. 4. Jiné vzdělání	42
Obr. 5. Doba působení v zařízení ústavní péče	44
Obr. 6. Funkce respondentů v zařízení ústaní výchovy	44
Obr. 7. Míra spokojenosti s prací	45
Obr. 8. Vztahy mezi dětmi	46
Obr. 9. Vztahy mezi dětmi a vychovateli	46
Obr. 10. Vztahy mezi zaměstnanci	47
Obr. 11. Spolupráce s rodiči	48
Obr. 12. Spolupráce s výchovně-vzdělávacími institucemi	49
Obr. 13. Nejčastější výchovné problémy dětí	50
Obr. 14. Forma organizace dětí ve skupinách.....	50
Obr. 15. Výhody rodinných skupin	51
Obr. 16. Nevýhody rodinných skupin	52
Obr. 17. Styl výchovy	53
Obr. 18. Zaměření výchovně-vzdělávací činnosti	54
Obr. 19. Obsah rozumové výchovy	55
Obr. 20. Obsah mravní výchovy	56
Obr. 21. Obsah pracovní výchovy	57
Obr. 22. Obsah tělesné výchovy	58
Obr. 23. Obsah estetické výchovy	59
Obr. 24. Obsah ekologické výchovy	60

Obr. 25. Obsah multikulturní výchovy	61
Obr. 26. Složky výchovy podle důležitosti	62
Obr. 27. Přípravenost dětí na samostatný život	62
Obr. 28. Možnosti zlepšení začlenění dětí do společnosti.....	63
Obr. 29. Problémy k řešení	65

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Druhy položek v dotazníku	38
Tab. 2. Pohlaví respondentů	39
Tab. 3. Nejvyšší dosažené vzdělání	41
Tab. 4. Typ zařízení	43

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I Vzor dotazníku pro výzkum

PŘÍLOHA P I: VZOR DOTAZNÍKU PRO VÝZKUM

Dobrý den,

ráda bych Vás touto cestou požádala o vyplnění krátkého dotazníku. Výsledky tohoto dotazníku použiji ve své bakalářské práci na téma: Aktuální problémy náhradní výchovy z pohledu výchovných pracovníků.

Velice Vám děkuji za ochotu a čas strávený vyplněním dotazníku.

1. **Jsem** a) žena
b) muž

2. **Patřím do věkové skupiny:**

- a) 20 – 30 let
b) 31 – 40 let
c) 41 – 50 let
d) 51 – 60 let
e) 61 – více let

3. **Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání? (uved'te jakého směru):**

- a) SŠ
- b) VŠ
- c) Jiné (uved'te jaké)

4. **V jakém zařízení ústavní péče pracujete?**

- a) Dětský domov
b) Dětský domov se školou
c) Výchovný ústav
d) Jiné (uved'te jaké)

5. **Jak dlouho pracujete v zařízení zajišťující péči a výchovu dětem z dysfunkčních rodin (v současném i minulých)?**

- a) Méně než 5 let
b) 5 – 10 let
c) 11 – 20 let
d) Více než 20 let

6. Jakou funkci zastáváte?

- a) Vychovatel
- b) Sociální pracovník
- c) Psycholog
- d) Ředitel
- e) Jiná funkce (uved'te jaká)

7. Jste se svou prací spokojen(á)?

- a) Velice spokojen(á)
- b) Spíše spokojen(á)
- c) Částečně spokojen(á)
- d) Spíše nespokojen(á)
- e) Velice nespokojen(á)

8. *V následující tabulce prosím zakřížkujte vždy jednu odpověď.*

Jaké jsou podle vašeho názoru vztahy v tomto zařízení?

	Určitě dobré	Spíše dobré	Uspokojivé	Spíše špatné	Určitě špatné
Mezi dětmi					
Mezi dětmi a vychovateli					
Mezi zaměstnanci					

9. **Jaká je spolupráce s biologickými rodiči?** Velkým problémem je dle mého názoru

.....
.....
.....

10. Jak podle Vás funguje komunikace a spolupráce s jinými výchovně-vzdělávacími institucemi (mateřská škola, škola, zájmové organizace,)?

.....
.....
.....

11. Jaké jsou podle Vás nejčastější výchovné problémy dětí?

.....
.....

12. Jaká je ve vašem zařízení forma organizace dětí ve skupinách?

- a) Rodinné skupiny (heterogenní)
- b) Výchovné skupiny (homogenní)

13. Jaké spatřujete výhody (případně nevýhody) v novém uspořádání rodinných skupin (namísto výchovných skupin dělených podle věku, případně specifických potřeb dětí)?

.....
.....
.....

14. Jaký upřednostňujete styl výchovy:

- a) Autoritářský
- b) Demokratický
- c) Liberální

15. Jak je zaměřená činnost ve výchovném procesu?

.....
.....

16. Pokuste se prosím stručně konkretizovat obsah výchovně-vzdělávací práce v rámci jednotlivých složek výchovy:

- Rozumová
-
- Mravní
-
- Pracovní
-
- Tělesná
-

- Estetická
-
- Ekologická
-
- Multikulturní
-

Jaké složce výchovy věnujete nejvíce pozornosti?

.....

17. Jsou podle Vašeho názoru děti na prahu dospělosti připraveny na začlenění do běžného života?

- a) Určitě ne
- b) Spíše ne
- c) Částečně ano
- d) Spíše ano
- e) Určitě ano

18. Co je podle Vás možné udělat pro to, aby začleňování těchto dětí do společnosti bylo jednodušší a méně problematické?

.....

.....

.....

.....

19. Shledáváte ve své práci nějaké další problémy, které by bylo potřeba řešit?

Uved'te jaké

.....

.....

.....

.....

.....

Velice Vám děkuji za ochotu a Váš čas, strávený vyplňováním dotazníku.

Pavla Minxová